

Tjeerd Kruijt, BSc.

Het offensief realisme als verklaring voor de spanningen tussen de NAVO en Rusland

Masterscriptie, 9 augustus 2017

Begeleider: prof. dr. ir. J.J.C. Voorhoeve

2^e lezer: dr. C.H.J.M. Braun

Universiteit Leiden

Tjeerd Kruijt

S1039210

Westeinde 95

2512GV DEN HAAG

+316 42507960

Tjeerdkruijt@gmail.com

Master Public Administration,

International and European

Governance

Masterscriptie (15 ECTS)

22.239 woorden

Abstract

This qualitative master thesis project focuses on the tensions that have arisen between NATO and Russia. After the annexation of Crimea by Russia, scholars of international relations have argued that NATO and its member-states should pursue a more realist policy towards Russia. This research project tries to investigate if the theory of realism, especially offensive realism, provides an adequate explanation for the tensions that currently exist between NATO and Russia. This study tests the theory of offensive realism by examining the power resources of Russia and NATO. It continues by distinguishing diplomatic, economic and military perspectives to examine the actions that both parties have taken to protect or increase their power position. The study concludes that to some extent, offensive realism explains the tensions between Russia and NATO since the collapse of the Soviet Union. Especially the actions of Russia vis-à-vis NATO match with the principles of offensive realism. However, Russia has a GDP that is not much larger than that of Spain. Also, Russia's population is declining. According to offensive realism, Russia has no latent power basis that supports its claim to be superpower. From a rational perspective, Russia's current foreign policy is undermining its superpower ambitions. Offensive realism is unable to explain this phenomenon. Other theories in international relations, like liberalism or idealism, could help to explain the tensions between Russia and NATO more comprehensively. Besides the international power configuration, the internal nature of a state and the attitudes of their leaders are important factors which can make the explanation of international policies more complete.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
1.1 – Onderzoeksvraag en relevantie	6
1.2 – Opbouw	7
2. Methodologie	9
2.1 – Methodologie, concepten en operationalisering	9
2.2 – Dataverzameling	10
2.3 – Technieken en potentiële tekortkomingen	11
3. Theorieën in de internationale betrekkingen: het offensief realisme	13
3.1 – Theorieën in de internationale betrekkingen	13
3.2 – Het offensief realisme	15
3.3 – Basisprincipes	16
3.4 – Machtsbronnen en haar oorsprong	19
3.5 – Strategieën om voort te bestaan: machtsuitoefening	22
3.6 – Nuanceringen van het offensief realisme	26
3.7 – Hypothesen	27
4. De spanningen tussen Rusland en de NAVO	29
4.1 – De val van de Sovjet-Unie	29
4.2 – De vertraagde wederopstanding van Rusland	33
4.3 – De oprichting en uitbreidingen van de NAVO	34
4.4 – De diplomatieke spanningen	36
4.5 – De economische spanningen	40
4.6 – De militaire spanningen	41
5. Analyse van de casus	47
5.1 – Analyse van de achtergrond: machtsbronnen	47
5.2 – Analyse van de diplomatieke spanningen	53
5.3 – Analyse van de economische spanningen	55
5.4 – Analyse van de militaire spanningen	56
5.5 – De gekozen strategie	57
6. De hypothese en de feiten	59
7. Conclusie	64
8. Literatuurlijst	67

1. Inleiding

Op 17 juli 2014 werd Nederland opgeschrikt door een grote ramp. Een verkeersvliegtuig van Malaysia Airlines, dat op weg was van Amsterdam naar Kuala Lumpur, was boven Oost-Oekraïne neergeschoten (NOS, 2014). De crash kostte 283 passagiers en 15 bemanningsleden het leven. Onder de verloren levens bevonden zich 196 Nederlandse staatsburgers (Onderzoeksraad voor Veiligheid, 2015: 27). De impact van de ramp was enorm. Relatief gezien verloor Nederland meer staatsburgers dan de Verenigde Staten ten tijde van de aanslagen van 11 september 2001. Niet alleen het verlies aan levens was verschrikkelijk. Door de aanslag werd Nederland ook een internationaal spanningsveld ingetrokken. In februari 2014, een half jaar voor de aanslag, bezette Russische militairen de Oekraïense regio De Krim. In de daaropvolgende maanden staken Russische militairen de Russisch-Oekraïense grens over om protestbewegingen, die demonstreerden voor een eigen staat, te steunen in hun strijd tegen de Oekraïense overheid. In de regio's Donetsk en Loehansk vonden gewapende conflicten plaats tijdens de vliegtuigcrash. Het kan dan ook niet als een verrassing worden gezien dat juist boven dit gebied het vliegtuig is neergestort.

Het conflict in Oekraïne wordt gekenmerkt door een overheid die wordt gesteund door het Westen, en separatistische bewegingen die worden gesteund door de Russische Federatie (hierna te noemen Rusland). Het conflict is een illustratie voor de spanningen tussen de NAVO en Rusland. In 1991 viel de klassieke tegenpool van de NAVO, de Sovjet-Unie, definitief uiteen. Voor de lidstaten van de NAVO was de economische impact van deze gebeurtenis niet heel groot, de Sovjet-Unie was een autarkische staat die weinig participeerde in de internationale handel (Kenez, 2006: 58). Het politieke effect was echter zeer groot. De 'Grote Beer' ten oosten van het NAVO-verdragsgebied was geïmplodeerd. Wat volgde was een democratiseringsgolf die zich door de voormalige tweede wereld heen bewoog. Een nieuwe liberale wereldorde, onder de hegemonie van de Verenigde Staten, zou er voor zorgen dat grootschalige oorlogen niet meer zouden uitbreken, zo meenden sommige commentatoren (Fukuyama, 1993). Democratieën vallen elkaar niet militair aan. De enkele oorlog die nog gevoerd zou worden, zou plaatsvinden tegen staten die zich niet willen onderwerpen aan de nieuwe internationale verhoudingen. De aanval op het World Trade Centre op 11 september 2001, en de daaropvolgende militaire interventie van een coalitie van Westerse staten in

Afghanistan en Irak, maakten duidelijk dat deze veronderstelling niet helemaal klopte. Grootschalige oorlogen bleken nog steeds mogelijk tegen staten die het internationale recht ernstig schonden en gewelddadige, non-statelijke actoren die zich in de internationale politiek wisten te manifesteren. Een interstatelijk conflict tussen grootmachten leek echter een zaak uit het verleden. In 1997 leek deze mogelijkheid zelfs zo goed als verdwenen toen de NAVO en Rusland een overeenkomst over de onderlinge relaties, samenwerking en veiligheid sloten (NAVO, 1997). In de daaropvolgende tien jaar ging het Rusland voor de wind. Het land wist te profiteren van een stijgende vraag naar olie- en gas, en daarmee groeide de economische omvang van het land sterk.

Met de groei van het economisch gewicht van Rusland, ging een groei van assertiviteit in het Russisch buitenlands beleid gepaard. In 2004 leverde Rusland financiële steun aan de pro-Russische kandidaat Janoekovitsj tijdens de presidentsverkiezingen in Oekraïne (Götz, 2016: 310). Op allerlei mogelijke manieren probeerde het Russische regime de verkiezingen in Oekraïne te beïnvloeden. Janoekovitsj won de verkiezingen, maar al snel bleek dat er gefraudeerd was met stemmen en ontstonden er demonstraties (Aslund, 2006: 191). In een tweede ronde won Joesjtsjenko. Onder Joesjtsjenko voerde Oekraïne een Europees/Atlantisch georiënteerd buitenlandbeleid (Aslund, 2006: 203, 204), waarop het Russische staatsbedrijf Gazprom reageerde middels het verhogen van de gasprijzen voor Oekraïne (Aslund, 2006: 211). In 2008, op een NAVO-top in Boekarest, spraken Oekraïne en Georgië de ambitie uit om lid te worden van de NAVO. Deze ambitie werd door een aantal NAVO-lidstaten ondersteund. Niet lang daarna, in de zomer van 2008, ontstonden er schermutselingen tussen Georgische militairen en separatisten in de Georgische regio's Zuid-Ossetië en Abchazië. Het Russische regime greep de schermutselingen aan door militair te interveniëren in de opstandige regio's. Moskou stelt dat deze oorlog heeft voorkomen dat Georgië deel ging uitmaken van de NAVO (Dyomkin, 2011). In Oekraïne ontstond in januari 2009, een half jaar later, wederom een energiecrisis toen Gazprom het gas afsloot (Götz, 2012: 312). Na de afsluiting van het gas volgden wederom presidentsverkiezingen, waarbij dit maal Janoekovitsj als pro-Russische kandidaat aan het langste eind trok. Rusland had met haar agressieve buitenlandbeleid succes geboekt. Zowel Georgië als Oekraïne zouden op de korte termijn geen lid worden van de NAVO, wat in het belang van het Russische regime was.

Eind 2013 braken er demonstraties uit op het Onafhankelijkheidsplein in de Oekraïense hoofdstad Kiev. President Janoekovitsj schrapte een overeenkomst met de EU, vlak voor het moment van ratificatie. De overeenkomst bestond uit een toestroom van financiële middelen vanuit de Europese Unie, in ruil voor binnenlandse hervormingen ter bestrijding van corruptie en versteviging van de democratische staatsinrichting (Europese Commissie, 2013). Tijdens de demonstraties tekende Janoekovitsj een andere overeenkomst. Rusland had Oekraïne een lening van 15 miljard euro aangeboden waarmee een faillissement van de Oekraïense staat voorkomen kon worden (Walker, 2013). De demonstraties op het Onafhankelijkheidsplein intensiverden, wat leidde tot het aftreden en naar Rusland vluchten van Janoekovitsj. Moskou veroordeelde de afzetting door te spreken van een 'staatsgreep' (TASS, 2016). Rusland voegde daad bij woord door militair te interveniëren in de Oekraïense regio De Krim, onder het mom van bescherming van de Russischtalige meerderheid van de bevolking. In maart 2014 annexeerde Rusland de regio middels een referendum (Interfax, 2014), en steunde het gewapende verzetsstrijders met militaire eenheden en materieel in de regio's Donetsk en Loehansk (The Economist, 2017).

1.1 – Onderzoeksvraag en relevantie

Meteen na de crash van vlucht MH17, kwamen er in Nederland berichten door dat de plaats van het delict ontoegankelijk was voor de Nederlandse autoriteiten. Separatistische groeperingen ontzegden waarnemers van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) en uitgezonden Nederlands politiepersoneel de toegang tot het gebied. Nederland moest de stoffelijke overschotten veiligstellen maar kon niet militair ingrijpen in een ander land (Oekraïne) tegen Russische militairen die de Oekraïense opstandelingen steunden. De crash vond dicht bij de Russische grens plaats, waar 40.000 Russische militairen waren gelegerd. De kans op escalatie was dan ook groot, met potentieel ernstige geopolitieke consequenties (Schramade, 2014). Duidelijk werd dat de door Rusland gesteunde separatisten lijnrecht tegenover de Nederlandse belangen stonden. Deze situatie illustreerde de onmacht van Europese politici wanneer geopolitieke belangen tegenover elkaar komen te staan. Een aantal geleerden van de realistische school in de internationale betrekkingen kregen de kans om te pleiten voor een meer realistische benadering ten opzichte van het gevoerde buitenlandbeleid jegens Rusland. Rob de Wijk laat zien in zijn boek "Power Politics: How China and Russia

Reshape the World” (2016: 146) dat de Europese Unie door haar politiek-strategische cultuur niet in staat is het geopolitieke machtsspel te spelen zonder hulp van de Verenigde Staten. De Wijk pleit dan ook voor een versterking van de militaire samenwerking en een verhoging van de nationale defensiebegrotingen binnen de NAVO. De Wijk ziet in het conflict in Oekraïne een ‘wake-up call’ voor het Westen (2016: 188). Ook John Mearsheimer pleit voor een verandering van het Westerse beleid aan de hand van realpolitieke principes. Echter stelt hij dat de NAVO en de EU niet meer als doel moeten hebben Oekraïne op te nemen binnen deze Westerse instituties, omdat ze middels eerdere uitbreidingen Rusland al te vaak hebben geprovoceerd (2014b). Het realisme in de internationale betrekkingen wordt vaak aangehaald als leidraad voor het Russisch buitenlandbeleid (Götz, 2016; Maitra, 2014) en de spanningen die tussen het Westen en Rusland zijn ontstaan. Inderdaad, op het eerste gezicht lijkt er een gevecht te zijn ontstaan om invloedssferen van enerzijds het Westen en anderzijds Rusland. De vraag is echter of het realisme, en met name het offensief realisme, daadwerkelijk een verklaringsgrond is voor de spanningen tussen Rusland en de NAVO na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie.

1.2 – Opbouw

Dit onderzoek is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 2 wordt de methodologie van het onderzoek behandeld. Hierin wordt gekeken naar het onderzoeksontwerp, de dataverzameling en potentiële tekortkomingen van het onderzoek. In hoofdstuk 3 wordt het theoretisch kader behandeld. Eerst worden drie theoretische stromingen in de internationale betrekkingen besproken. Vervolgens wordt er gefocust op het offensief realisme. Uit het offensief realisme wordt een hypothese gedestilleerd. In hoofdstuk 4 gaat het onderzoek in op de casus. De achtergrond van de spanningen tussen Rusland en de NAVO vormen hierin een leidraad. Ten eerste wordt de val van de Sovjet-Unie behandeld, vervolgens wordt er gekeken naar de vertraagde economische wederopstanding van Rusland. Vanuit hetzelfde perspectief wordt er gekeken naar de ontwikkeling van de NAVO in het algemeen en de economische en militaire ontwikkelingen van de lidstaten in het bijzonder. Als laatste worden de spanningen behandeld. In hoofdstuk 5 staat de analyse centraal. In eerste instantie wordt de achtergrond van de spanningen besproken waarbij gebruik wordt gemaakt van het perspectief van het offensief realisme. Vervolgens worden de spanningen geanalyseerd

aan de hand van drie perspectieven: het diplomatieke perspectief, het economische perspectief en het militaire perspectief. In hoofdstuk 6 gebruiken we de uitkomsten van hoofdstuk 5 om de hypothese te testen met het onderzoek. Hierin wordt gekeken of het offensief realisme verklaringgrond biedt voor de spanningen tussen Rusland en de NAVO als militair bondgenootschap. In hoofdstuk 7 volgt een conclusie.

2. Methodologie

2.1 – Onderzoeksontworp, concepten en operationalisering

Dit onderzoek gaat in op de vraag in hoeverre het offensief realisme een verklaringsgrond biedt voor de spanningen tussen de NAVO en Rusland. Het theoretisch kader van dit onderzoek bestaat uit een introductie van een drietal belangrijke theoretische stromingen in de internationale betrekkingen. Er wordt daarnaast dieper ingegaan op de theorie van het offensief realisme. Centraal in deze theorie staan een aantal concepten. Concepten zijn elementaire, beredeneerde objecten die een centrale positie hebben in de sociale wetenschap (Toshkov, 2016: 83). Binnen het offensief realisme staan de concepten ‘macht’, ‘strategieën voor het voortbestaan van de staat’ en ‘regionale hegemonie’ centraal. Deze concepten zijn kernconcepten en bestaan uit meerdere deelconcepten die te operationaliseren zijn.

Macht is een breed concept. Mearsheimer refereert met ‘power’, oftewel macht, naar machtsmiddelen. Dit zijn specifieke middelen en materiële bronnen die ter beschikking kunnen staan van een staat (Mearsheimer, 2014a: 60). Machtsbronnen zijn te onderscheiden in latente en militaire machtsbronnen. Latente machtsbronnen bestaan uit de economische welvaart en de bevolking van een land. Zij vormen het fundament waarop de militaire machtsbronnen van een staat zijn gebouwd. Militaire machtsbronnen refereren naar de strijdkrachten van een staat, te verdelen in de landmacht, de zeemacht (marine), de luchtmacht en de nucleaire capaciteit. Samen vormen zij de krijgsmacht (Mearsheimer, 2014a: 134). Een combinatie van de aanwezige latente en militaire machtsbronnen bepaalt hoeveel macht een staat heeft. Zij kan vergeleken worden met een balans uit de bedrijfskunde: een samenvatting van de huidige economische en militaire staat van een land. Een groot misverstand is echter dat de hoeveelheid machtsbronnen die een staat heeft, de uitkomst van een conflict bepaalt. Strategieën over hoe macht kan worden uitgeoefend zijn hierin bepalend. Mearsheimer beschrijft een aantal strategieën, die te verdelen zijn in strategieën voor machtsverwerving en strategieën voor machtsbehoud. Deze strategieën dienen een doel, namelijk het verwerven van regionale hegemonie. Het concept regionale hegemonie is een status die een natie kan bereiken. Regionale hegemonie wordt bereikt wanneer een natie dermate veel machtsbronnen heeft verworven, dat het de regio domineert.

De latente machtsbronnen van een land worden als volgt geoperationaliseerd: enerzijds wordt het bruto binnenlands product gemeten, anderzijds de omvang van de bevolking. Het operationaliseren van de militaire macht omvat meer indicatoren. De hoeveelheid personeel binnen de krijgsmacht, de kwaliteit van dit personeel, de hoeveelheid wapens en militair materieel, de kwaliteit van deze wapens en materieel, en de wijze waarop de krijgsmacht en haar aansturing is georganiseerd, zijn indicatoren die de militaire macht van een staat bepalen (Mearsheimer, 2014a: 134). Deze indicatoren geven geen volledig beeld van de staat van de krijgsmacht, omdat immateriële zaken als strategie, motivatie en verrassing van een potentiële tegenstander lastig kunnen worden gemeten. Omdat de NAVO een alliantie is van verschillende staten, zal er onderscheid worden gemaakt tussen de overzeese NAVO-leden – de Verenigde Staten en Canada – en de lidstaten in Europa. Deze nuance is van belang, omdat Mearsheimer gebruik maakt van een concept genaamd ‘het stoppende effect van oceanen’. Een krijgsmacht heeft bij overzeese operaties in eerste aanleg een beperkte slagkracht. Grote mogendheden proberen daarom een hechte relatie aan te gaan met één of meerdere staten die op hetzelfde continent liggen als een potentiële tegenstander. De overzeese grote mogendheid heeft daardoor de mogelijkheid om gebruik te maken van het grondgebied van de bevriende staat. Dit grondgebied kan dienen ter versterking van de militaire aanwezigheid van de overzeese grote mogendheid.

Strategieën om te overleven gaan dieper in op de spanningen tussen Rusland en de NAVO. Het offensief realisme veronderstelt dat deze spanningen het resultaat zijn van botsende strategieën om te overleven. Om deze strategieën gestructureerd te kunnen waarnemen wordt het buitenlands beleid, oftewel de machtsuitoefening, van zowel de NAVO en haar lidstaten als die van Rusland onderzocht vanuit een drietal perspectieven: het economisch perspectief, het diplomatiek perspectief en het militair perspectief. Binnen deze perspectieven wordt onderzocht in hoeverre Mearsheimer’s strategieën van machtsuitoefening te achterhalen zijn. Deze strategieën zijn in twee categorieën te verdelen: strategieën van machtsverwerving en strategieën om de huidige machtsbalans te handhaven. Strategieën van machtsverwerving zijn offensief van aard. Er zijn vier soorten strategieën: oorlog, bedreiging, tegen elkaar opzetten en aderlaten. Er zijn ook vier soorten strategieën om de huidige machtsbalans te handhaven: balanceren, afschuiven van verantwoordelijkheid, bevrediging en ‘met de wind meewaaien’. In hoofdstuk 3 wordt verder ingegaan over hoe deze strategieën exact in elkaar zitten. Op

basis van het offensief realisme worden een aantal hypothesen opgesteld. Deze hypothesen worden getest in hoofdstuk 6.

2.2 – Dataverzameling

Om dit uitgebreide onderzoek uit te voeren, wordt er gebruik gemaakt van een grote verscheidenheid aan databronnen. In het vaststellen van de machtsbronnen van een staat en de schommelingen daarin sinds het uiteenvallen van de Sovjet-Unie, wordt gebruik gemaakt de databank van de Wereldbank. Omdat meetbare machtsbronnen op zichzelf geen juiste weergave kunnen geven van de machtspositie van een staat, worden eveneens kwalitatieve bronnen gebruikt. De kwalitatieve bronnen die gebruikt zullen worden zijn overheidsrapporten en publicaties over de latente en militaire machtsbronnen van een staat. Ter nuancering zal er ook een rol zijn voor onderzoeksjournalistiek en onderzoeksprojecten over recente militaire operaties en economische gebeurtenissen. Op deze manier worden de verschillende sterkte- en zwaktepunten van de onderzochte actoren beter belicht.

In het vaststellen van de gebruikte strategieën door Rusland en de NAVO, zal – zoals eerder aangegeven – onderscheid worden gemaakt tussen drie verschillende perspectieven. Deze perspectieven zijn het economisch perspectief, het diplomatiek perspectief en het militair perspectief. Deze methodiek is recentelijk toegepast door Götz (2016), om het Russische buitenlandbeleid ten opzichte van Oekraïne te testen. Bij het economisch perspectief zal gebruik worden gemaakt van data van de Wereldbank. Deze data wordt aangevuld door journalistieke stukken van gerenommeerde persagentschappen en onderzoeksinstituten zoals Clingendael. Bij het diplomatiek perspectief zal gebruik worden gemaakt van publicaties, persberichten en resoluties van de verschillende internationale organisaties waarin NAVO-lidstaten en Rusland actief zijn. Dit zijn de VN Veiligheidsraad en de OVSE. Ook zullen persberichten van de EU en de NAVO die betrekking hebben op Rusland worden meegenomen. Bij het militair perspectief zal gebruik worden gemaakt van databases van de Wereldbank en persberichten van zowel de NAVO, NAVO-lidstaten als Rusland over nieuwe militaire investeringen, uitbreidingen en operaties. Omdat militaire operaties meestal voor een deel of zelfs geheel geheim zijn, zal er eveneens gebruik worden gemaakt van onderzoek artikelen van gerenommeerde persagentschappen, die trachten de situatie in kaart te brengen.

2.3 – Technieken en potentiële tekortkomingen

Dit onderzoeksproject is te kwalificeren als een ‘qualitative single-case research project’, oftewel een kwalitatief onderzoek waarbij gebruik wordt gemaakt van één casus. Hoewel er kenmerken zijn van een zogenaamde ‘mixed-method’ approach, waarin zowel kwalitatieve en kwantitatieve onderzoeksmethoden worden gebruikt, is dat in dit project niet het geval. De gebruikte kwantitatieve data dient ter ondersteuning van het kwalitatieve onderzoek. De gebruikte techniek zal onder andere een vorm van ‘process-tracing’ zijn, waarin middels kwalitatief onderzoek een proces wordt onderzocht. In eerste instantie zullen de machtsposities van zowel de NAVO als Rusland worden bepaald, waarna overgegaan wordt tot een gestructureerde analyse van de spanningen waarin gebruik wordt gemaakt van de drie eerder genoemde perspectieven.

Binnen een ‘single-case’ onderzoeksontwerp bestaan een aantal potentiële tekortkomingen. Het is erg lastig om te generaliseren, omdat er met één casus wordt gewerkt. Wanneer de hypothese in één geval juist blijkt te zijn, betekent dit niet dat het offensief realisme voldoende verklaringgrond biedt voor andere casussen. Wanneer de hypothese –deels– weerlegd wordt, betekent dit eveneens niet dat het offensief realisme geen bestaansrecht meer heeft. Echter is een ‘single-case’ onderzoeksontwerp in dit geval het best in staat om te onderzoeken of het offensief realisme van Mearsheimer te falsificeren is of niet. Een tweede tekortkoming kan worden gevonden in de gebruikte data. Veel databronnen hebben een westerse achtergrond, of komen van organisaties die een significante westerse vertegenwoordiging hebben. Door bewust te zijn van een mogelijk westerse ‘bias’ en gebruik te maken van statistische data wordt dit zo goed als mogelijk tegengegaan. Een derde tekortkoming kan worden gevonden in het feit dat de basis en de onderliggende motivering van het buitenlands- en militair beleid van een land vaak vertrouwelijk is. Een belangrijk principe van het offensief realisme stelt dat men nooit zeker kan zijn over de intenties van een andere staat (Mearsheimer, 2014a: 31). Het resultaat is dat alle publiekelijk toegankelijke data niet altijd ieder aspect van het buitenlands- en militair beleid kan verklaren. Door de uitgebreide opzet van het onderzoek, waarbij gebruik wordt gemaakt van de eerder genoemde drie perspectieven, kan deze tekortkoming worden tegengegaan. Echter is het zo dat wanneer er onderzoek wordt gedaan naar een conflict, er altijd zaken bewust door staten worden verborgen. Deze zaken zijn niet te controleren.

3. Theorieën in de internationale betrekkingen: het offensief realisme

Dit hoofdstuk vormt het theoretisch kader van dit onderzoek en is als volgt opgebouwd. Ten eerste worden de verschillende theorieën in de internationale betrekkingen uiteengezet. Vervolgens wordt er gefocust op het offensief realisme. De sectie over het offensief realisme is verdeeld in een paragraaf over de theorie en haar basisprincipes, een paragraaf over machtsbronnen en een paragraaf over machtsuitoefening. Omdat het offensief realisme een abstracte theorie is, worden enkele nuanceringen benoemd. In de laatste paragraaf wordt aan de hand van het offensief realisme een hypothese opgesteld. Deze hypothese wordt ondersteund door een tweetal deelhypothesen.

3.1 – Theorieën in de internationale betrekkingen

Staten, in de moderne zin van het woord, zijn door de mens geschapen entiteiten. Een staatsinrichting voldoet aan drie principes: er is sprake van een afgebakend territorium, er is een groep mensen die zich onderdeel van deze staat voelt, en er is sprake van soeverein gezag (Oxford Dictionary, 2017). Op dit moment zijn 193 staten lid van de Verenigde Naties (United Nations, 2017). De leer van de internationale betrekkingen gaat in op de onderlinge verhoudingen tussen deze 193 staten en tussen staten en non-statelijke actoren. Non-statelijke actoren kunnen entiteiten zijn die streven naar een bestaan als staat, of in ieder geval invloed uit willen oefenen op het handelen van een (collectief van) staten. Binnen de internationale betrekkingen bestaan vele theorieën om het handelen van staten te verklaren. Deze theorieën kunnen in drie dominante stromingen worden ondergebracht: het realisme, het liberalisme en het idealisme (Snyder, 2004: 54).

De school van het realisme is de oudste stroming, en gaat terug tot in de Oudheid. Sun Tsu en Machiavelli zijn bekende filosofen die aan de basis stonden van het realisme. Na de Tweede Wereldoorlog gaf Hans Morgenthau vorm aan een inmiddels als klassiek beschouwde publicatie “Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace” (1948). Dit was aanvankelijk de dominante stroming gedurende de Koude Oorlog. Binnen het realisme wordt verondersteld dat de internationale verhoudingen tussen staten vooral betrekking hebben op een strijd om macht (Snyder, 2004: 55, Walt, 1998: 31, Mearsheimer, 2014a: 18). Binnen het realisme bestaan meerdere verklaringen over de oorzaak van deze machtsstrijd. Klassieke theoretici zoals Morgenthau gaan uit van

het principe dat de staat bestaat uit mensen die van nature de wil hebben anderen te domineren (Walt, 1998: 31, Mearsheimer, 2014a: 18). Andere theoretici zoals Mearsheimer en Waltz zien de oorzaak voor de constante machtsstrijd in de karakteristieken van het systeem. Binnen het realisme wordt verondersteld dat staten de hoofdactoren zijn. Er is sprake van een anarchie in het systeem van internationale betrekkingen, omdat er geen instituut bestaat die het legitieme gezag over alle staten ter wereld heeft, en wat orde kan scheppen en regels kan handhaven. Binnen het realisme bestaat er een belangrijke tegenstelling. Dit is een tegenstelling tussen het offensief realisme en het defensief realisme. In contrast met het klassiek realisme, gaan beide theorieën ervan uit dat de architectuur van het internationale systeem ervoor zorgt dat staten concurreren om macht. Echter verschillen de theorieën over de hoeveelheid macht die bevredigend is voor een staat. Het defensief realisme gaat er van uit dat de bevredigende hoeveelheid macht voor een staat niet veel meer is dan de huidige hoeveelheid. Hierachter ligt het principe dat staten de huidige machtsbalans niet willen verstoren. Het offensief realisme stelt echter dat de hoeveelheid macht waarover een staat wil beschikken oneindig is. Hegemonie, oftewel totale overheersing, is het uiteindelijke doel (Mearsheimer, 2014a: 22).

Een stroming met een optimistischer wereldbeeld over de internationale betrekkingen is de liberale stroming. Belangrijke theoretici zoals voormalig president van de Verenigde Staten Woodrow Wilson en filosoof Immanuel Kant stonden aan de basis van deze stroming (Snyder, 2004: 56). Evenals de realistische stroming, zien liberale theoretici in de staat de belangrijkste actor in de internationale betrekkingen. Echter hebben zij een andere kijk op de karakteristieken van de staat en architectuur van het systeem van internationale verhoudingen. In tegenstelling tot het realisme, zien liberalen de interne karakteristieken van de staat –zoals staatsvorm en cultuur– mede als verklaringgrond voor de internationale betrekkingen die een staat heeft (Mearsheimer, 2014a: 15). Daarnaast zijn er ook verschillen in de manier waarop het systeem van de internationale verhoudingen kan worden geobserveerd. In tegenstelling tot de realistische anarchistische kijk, zien liberale theoretici dat internationale handel en financiële wederzijdse afhankelijkheid een internationaal systeem kan creëren. Dit kan ertoe leiden dat bepaalde waarden –zoals respect voor de rechten van de mens– kunnen worden verspreid (Snyder, 2004: 56). Machtspolitiek is enkel een motiverende bron van ‘bad-states’, terwijl ‘good-states’ economische en politieke vooruitgang en

vrede als motiverende bron hebben (Mearsheimer, 2014a: 16). Een andere belangrijke liberale theorie gaat ervan uit dat democratieën elkaar niet aanvallen, en dat het verspreiden van democratie als gevolg heeft dat interstatelijke conflicten zoals oorlog steeds minder voorkomen. Daarnaast bieden internationale organisaties arena's aan, waarbinnen conflicten die eventueel zouden kunnen leiden tot militair ingrijpen middels diplomatie kunnen worden beslecht. Deze internationale organisaties genieten enige vorm van legitimiteit omdat het stichten ervan, de regels die ze afspreken en de manier waarop ze die regels handhaven worden onderhandeld door de staten zelf. Het resultaat hiervan is dat het gedrag van de staat in de internationale betrekkingen verandert (Mearsheimer, 2014a: 17).

De laatste dominante stroming binnen de internationale betrekkingen is het constructivisme/idealisme. Deze stroming concentreert zich op de overtuigingen, identiteiten en discours binnen maatschappijen (Walt, 1998: 38). De constructivistische of idealistische stroming wordt gekenmerkt door de diversiteit aan theorieën die er bestaan. Echter staat aan de basis van deze stroming dat overtuigingen en het debat hierover de bouwstenen zijn van de sociale werkelijkheid (Snyder, 2004: 60, Walt, 1998: 41). Het mag dan ook geen verrassing zijn dat activistische groeperingen met de door hen ondernomen acties de internationale betrekkingen beïnvloeden. De door hen gebruikte methoden zetten overheden onder druk om iets te doen aan het probleem waarvoor de activistische groepering is opgericht. Voorbeelden van dergelijke problemen zijn klimaatverandering, schendingen van mensenrechten of de invloed van multinationals op het overheidsbeleid. Ook niet-statelijke actoren genieten de belangstelling van deze stroming zoals separatistische en extremistische bewegingen.

3.2 – Het offensief realisme

Binnen dit onderzoek staat de offensief realistische theorie centraal. Het offensief realisme is een theorie die, zoals de naam al verraadt, past binnen de realistische stroming van de internationale betrekkingen. Het is ontwikkeld door John Mearsheimer, professor aan de University of Chicago in de Verenigde Staten. Deze sectie is als volgt opgebouwd. Eerst worden de basisprincipes van het offensief realisme besproken. Vervolgens wordt er gefocust op de machtsbronnen die een staat kan bezitten, en de meetbaarheid daarvan. Hierop volgt een paragraaf waarin strategieën van machtsuitoefening worden besproken. Er worden ook een aantal nuanceringen

benoemd. Afsluitend volgt een paragraaf waarin één hypothese en twee deelhypothesen zijn opgesteld op basis van het offensief realisme.

3.3 – Basisprincipes

Centraal in het offensief realisme staan vijf principes. Deze principes komen deels overeen met de karakteristieken van het realisme in de internationale betrekkingen in het algemeen, maar bevatten ook kenmerken die specifiek aan het offensief realisme zijn toebedeeld. Het eerste principe veronderstelt dat het internationale systeem anarchistisch van aard is. Het systeem is anarchistisch van aard omdat er geen legitieme gezagsdrager is die boven de natiestaat staat (Mearsheimer, 2014a: 30). Het tweede principe veronderstelt dat vele staten, en alle grote mogendheden, enige vorm van offensieve militaire capaciteit bezitten. Deze capaciteit is aan te wenden om andere staten onder dwang te kunnen zetten, schade toe te brengen en potentieel te vernietigen (Mearsheimer, 2014a: 30). Het derde principe gaat over de intenties van een staat. Staten kunnen nooit met zekerheid zeggen wat de intenties van andere staten zijn. Een staat kan zijn machtsmiddelen aanwenden, zoals de offensieve militaire capaciteit, om andere staten te dwingen tot een beleidswijziging te komen. Wanneer dit gebeurt, heeft de offensieve staat er belang bij dit zo lang mogelijk verborgen te houden. Hoewel dit niet betekent dat staten zich altijd vijandig opstellen, kan men nooit met volledige zekerheid uitspraken doen over de intenties van een andere staat (Mearsheimer, 2014a: 31). Het vierde principe gaat verder in op het doel van de staat: overleven. Een staat zal alles in het werk stellen om voort te bestaan. Territoriale soevereiniteit en politieke autonomie zijn hierin de basisvoorwaarden. Veiligheid en het veiligheidsdilemma vormen kernbegrippen (Mearsheimer, 2014a: 31). Het vijfde en laatste principe gaat dieper in op het gedrag van de staat. Staten zijn volgens Mearsheimer namelijk rationele actoren. Staten hebben preferenties en zijn zich bewust van de staten in de directe omgeving en de preferenties die zij hebben. Staten denken daarom strategisch na over het behalen van hun doelen, waarvan het ultieme doel het eerder genoemde voortbestaan van de staat is (Mearsheimer, 2014a: 41).

Binnen het gedrag van de staat zijn drie patronen te onderscheiden: vrees, eigen verantwoordelijkheid en machtsbronmaximalisatie. Deze patronen komen voort uit de door Mearsheimer geformuleerde principes. Staten, en met name grote mogendheden, hebben een vorm van vrees voor elkaar doordat zij offensieve militaire capaciteiten

bezitten. Gecombineerd met enige mate van onzekerheid over de intenties van een andere staat, zorgt dit voor wantrouwen in het internationale systeem. Het verleden heeft uitgewezen dat conflicten tussen staten een bloedige afloop kunnen hebben. Dit verleden laat zien dat wanneer conflicten escaleren, de kosten voor de samenleving erg hoog kunnen zijn. Doordat er geen legitieme gezagsdrager boven de staten bestaat, ontbreekt er een partij waar bedreigde staten om hulp kunnen vragen (Mearsheimer, 2014: 32). Het gevolg is dat staten zelf verantwoordelijk zijn voor het eigen voortbestaan. Het wantrouwen in het internationale systeem, gecombineerd met de eigen verantwoordelijkheid voor het voortbestaan, leidt tot de conclusie dat de machtigste staat in het systeem de beste kaarten heeft om te overleven. Grote mogendheden zijn altijd op zoek naar meer machtsbronnen, met als uitgangspunt het bereiken van hegemonie. Hegemonie is het uitgangspunt om een tweetal redenen. Enerzijds zal een staat die hegemonie bereikt heeft nooit worden aangevallen, omdat zij de aanvaller door de aanwezige hoeveelheid machtsbronnen kan vernietigen. Een zwakkere staat met minder machtsbronnen is onwillig om een sterkere staat met meer machtsbronnen aan te vallen. Naar mate het verschil in de hoeveelheid machtsbronnen toeneemt, neemt de onwilligheid van de zwakkere staat eveneens toe, omdat de kans op een verlies in een conflict wordt vergroot. De status als hegemoon zorgt nagenoeg voor een garantie op de overleving van de staat (Mearsheimer, 2014a: 34).

De relatie tussen de hoeveelheid machtsbronnen en het voortbestaan van de staat, impliceert dat er een nauwkeurig te meten verband bestaat. Dit is echter niet waar. Machtsbronnen, met name materiële, zijn goed te meten. Echter is het lastig om de uitkomst van invloeds- of machtsuitoefening te voorspellen op basis van de machtsbronnen die een land bezit. Hier wordt in paragraaf 3.6 verder op in gegaan.

Het veiligheidsdilemma is een belangrijk concept in het streven van een staat naar macht. Het veiligheidsdilemma stelt dat een toename in de veiligheid (en daarmee kansen op overleving) van een staat gepaard gaat met een afname van de veiligheid (en daarmee eveneens de kansen op overleving) van andere staten (Mearsheimer, 2014a: 36). Dit dilemma zorgt ervoor dat er een vicieuze cirkel ontstaat in de vorm van een wapenwedloop. Zolang staten in een anarchistisch systeem opereren, zal het niet mogelijk zijn deze veiligheidscompetitie effectief tegen te houden. In tegenstelling tot wat het veiligheidsdilemma impliceert, is het niet zo dat grote mogendheden zich per definitie agressief opstellen tegenover andere mogendheden. Grote mogendheden

grijpen niet iedere mogelijkheid aan om meer machtsbronnen te verwerven ten kosten van andere staten. In tegendeel, staten wegen de kosten en baten van een mogelijkheid constant af. Wanneer zich een mogelijkheid voordoet waarin de baten de kosten overstijgen, zullen staten gaan handelen. Dit geldt niet alleen voor het uitbreiden en inzetten van militaire machtsbronnen, maar ook voor diplomatieke en economische instrumenten. Een staat, en zeker een grote mogendheid, is strategisch rationeel (Mearsheimer, 2014a: 40).

Ten slotte stipt het offensief realisme nog twee belangrijke accenten aan. Ten eerste is het vrijwel onmogelijk dat een staat mondiale hegemonie bereikt. Mondiale hegemonie staat gelijk aan dominantie in het volledige systeem van staten. Mearsheimer stelt dat dit alleen mogelijk is wanneer een grootmacht op het gebied van nucleaire wapens superieur is aan alle andere staten. Dit is niet mogelijk; meerdere staten bezitten een nucleaire capaciteit die niet in één keer is uit te schakelen. Daarnaast is mondiale hegemonie niet mogelijk door het stoppende effect van oceanen. Het is vrijwel onmogelijk om een staat of meerdere staten aan de andere kant van een oceaan te domineren. Een grote mogendheid kan een deel van de krijgsmacht uitzenden naar geallieerde staten aan de andere kant van de oceaan. Echter zijn allianties vaak van tijdelijke aard. Op de lange termijn overstijgen de kosten de baten. Regionale hegemonie is de hoogst haalbare situatie van een staat in het internationale systeem (Mearsheimer, 2014a: 41). Ten tweede sluit het anarchistische karakter van het internationale systeem samenwerking tussen staten –zowel ad hoc als geïnstitutionaliseerd– niet uit. Mearsheimer verklaart het ontstaan van eenmalige of geïnstitutionaliseerde samenwerking tussen staten aan de hand van de doelen van een staat. Staten hebben als gemeenschappelijk doel dat ze willen voortbestaan. Een internationale samenwerking kan dit voortbestaan soms beter garanderen, collectieve veiligheidsallianties zoals de NAVO zijn hier een goed voorbeeld van. Daarnaast hebben staten individuele doelen. Deze individuele doelen hoeven elkaar, en daarmee internationale samenwerking, niet uit te sluiten. Mearsheimer erkent dat staten kunnen samenwerken op eenmalige of geïnstitutionaliseerde basis. Staten gaan een samenwerking aan om gemeenschappelijke doelen te bereiken. Staten doen dit uit eigen belang, zoals in de VN of de NAVO (Mearsheimer, 2014a: 49). Dit betekent niet dat er een vorm van orde in het internationale systeem bestaat. Staten participeren enkel in internationale samenwerkingsverbanden wanneer het ten goede komt van de eigen machtspositie. Dit

maakt internationale samenwerking ook fragiel. Enerzijds zijn staten bang dat andere staten valsspelen binnen samenwerkingsovereenkomsten, anderzijds houden staten altijd de relatieve verdeling van de opbrengsten in de gaten, zodat ze niet slechter af zijn dan concurrerende staten (Mearsheimer, 2014a: 52).

3.4 – Machtsbronnen en haar oorsprong

Macht is een concept dat vele gedaanten kan aannemen. Mearsheimer's concept van macht is het best te definiëren als "specifieke middelen en materiële bronnen die ter beschikking staan van de staat" (Mearsheimer, 2014a: 57). Een andere veel gebruikte definitie van macht heeft betrekking op de uitkomst van een interactie of conflict tussen staten. Er zijn een drietal redenen waarom Mearsheimer onderscheid maakt tussen macht en uitkomst. Ten eerste zou het, door gebruik te maken van de uitkomst van macht, onmogelijk zijn om een balans op te maken voordat er een conflict plaatsvindt. Ten tweede komt het regelmatig voor dat niet-materiële zaken zoals strategie de machtsbalans veranderen. Ten derde beïnvloeden specifieke middelen en materiële bronnen de uitkomst van een machtsstrijd. Door het begrip macht enkel te koppelen aan de middelen en bronnen, kan er beter onderscheid gemaakt worden met de uitkomst van het uitoefenen van macht (Mearsheimer, 2014a: 60). In de Nederlandse taal is het eenvoudiger om onderscheid te maken. Daarom is er voor gekozen Mearsheimer's concept te vertalen naar 'machtsbronnen'.

Machtsbronnen zijn te verdelen in latente en militaire machtsbronnen. Latente machtsbronnen betreffen de bevolkingsgrootte en het welvaartsniveau van een staat. Deze machtsbronnen zijn het fundament waar de militaire machtsbronnen uit voortkomen. Militaire machtsbronnen gaan in op de krijgsmacht van een staat. Latente machtsbronnen zijn minder expliciet, omdat ze deels aangewend worden voor de krijgsmacht. Ten tijde van externe dreiging kan een staat besluiten meer latente machtsbronnen aan te wenden voor de krijgsmacht. De latente machtsbron van een staat bestaat uit twee onderdelen: de welvaart en de bevolkingsgrootte van een land. Een grote bevolking stelt een land in staat om een groot militair apparaat te ontwikkelen. Grote mogelijkheden zijn daarom landen met grote bevolkingsaantallen. Welvaart is belangrijk omdat het een fundament vormt voor de ontwikkeling van de krijgsmacht. Een kleine, welvarende staat kan een zeer mobiele, goed uitgeruste krijgsmacht ontwikkelen. Daarmee kan de kleine, welvarende staat een grote, slecht uitgeruste

krijgsmacht verslaan in een militair conflict. Welvaart zorgt ervoor dat er middelen zijn om aan te wenden voor de productie van militaire goederen om een krijgsmacht mee uit te rusten. Het bruto binnenlands product (BBP) is een middel om welvaart te meten, echter is het verstandig andere indicatoren, zoals de economische ontwikkeling van een staat, mee te nemen om een compleet beeld te krijgen van het economisch perspectief van een staat (Mearsheimer, 2014a: 61). Latente machtsbronnen zijn interessant omdat het de potentie van de omvang van de militaire machtsbronnen van een staat beschrijft. Echter zijn er wel een aantal zaken die ervoor zorgen dat er een gat zit de tussen potentie en de uiteindelijke militaire machtsbronnen. Ten eerste kan worden gesteld dat staten niet altijd meer militaire eenheden bouwen wanneer daar wel de economische ruimte voor is. Dit kan door allerlei redenen komen, zoals beperkt nut van deze nieuwe eenheden doordat andere staten in de omgeving zeer zwak of geografisch moeilijk te benaderen zijn. Ook kan een welvarend land militair klein worden gehouden door haar omgeving (Mearsheimer, 2014a: 77). Ten tweede is efficiëntie een belangrijke factor. Sommige landen zijn zeer geïndustrialiseerd en kunnen technologisch hoogstaande militaire eenheden bouwen tegen beperkte kosten, terwijl andere landen daar veel meer economische bronnen voor moeten aanwenden (Mearsheimer, 2014a: 79). Ten derde zijn er verschillende soorten militaire machtsbronnen. Er bestaan expeditieaire krijgsmachten die gemakkelijk invloed kunnen uitoefenen. Deze bestaan uit andere eenheden dan verdedigingskrijgsmachten die de kosten van een interventie van andere staten proberen te verhogen (Mearsheimer, 2014a: 81).

Militaire machtsbronnen gaan dieper in op de gewapende strijdkrachten van een staat. Zij is uiteindelijk een belangrijke indicator van de hoeveelheid machtsbronnen die een staat bezit. Er zijn vier soorten militaire machtsbronnen, te weten de zeemacht, luchtmacht, landmacht en nucleaire capaciteit. De dominantste vorm is de landmacht, omdat deze militaire machtsbron de enige is die een land kan veroveren en bezetten. De landmacht is de enige militaire machtsbron die onafhankelijk beslissend kan zijn (Mearsheimer, 2014a: 86). De zeemacht (marine) en luchtmacht functioneren vaak ter ondersteuning van de landmacht. De luchtmacht ondersteunt de landmacht door middel van strategisch transport van landmachteenheden en bombardementen (Mearsheimer, 2014a: 97). Onderzoek van Mearsheimer toont aan dat op zichzelf staande operaties van de luchtmacht zelden beslissend zijn in oorlog. De marine ondersteunt de landmacht middels amfibische landingen en aanvallen, transporten van landmachteenheden en

bombardementen vanaf zee. De marine heeft ook de mogelijkheid onafhankelijk operaties uit te voeren. In conflict beperken die zich voornamelijk tot het uitschakelen van vijandige marineschepen en blokkades van zogenoemde 'Sea Lines of Communication' (Mearsheimer, 2014a: 89). Wanneer deze operaties op zichzelf staan, zijn ze vrijwel nooit beslissend. Een zeeblokkade sluit een land af van grondstoffen, voedsel en andere handel. Een zeeblokkade is echter vrijwel nooit doorslaggevend in een conflict. Volkeren van vijandige staten hebben in het verleden laten zien zich aan te kunnen passen aan dergelijke zeeblokkades (Mearsheimer, 2014a: 95). De nucleaire macht is een aparte tak binnen de krijgsmacht. Zij bestaat uit het ontwikkelen, onderhouden en gereed houden van de nucleaire capaciteit van een staat. Vaak bezitten alleen grote mogendheden deze wapens. Een nucleaire capaciteit kan op meerdere manieren worden ingericht. Militaire supermachten beschikken over een nucleaire driehoek. De nucleaire driehoek bestaat uit op land, op zee en in de lucht gestationeerde nucleaire wapens. Op land gestationeerde intercontinentale ballistische raketten kunnen statisch –in een silo– of mobiel –op een speciaal geprepareerd voertuig– ingericht zijn. Kenmerkend voor deze nucleaire inrichting is dat, in het geval van een nucleaire oorlog, deze snel uitgeschakeld kan worden. Op zee gebaseerde nucleaire wapens bevinden zich in speciaal hiervoor ontwikkelde onderzeeboten. Deze zijn veel lastiger te lokaliseren, en hebben de mogelijkheid na een eerste nucleaire aanval terug te slaan. In de lucht gestationeerde nucleaire wapens nemen de vorm aan van incidenteel of permanent rondvliegende (jacht)bommenwerpers die nucleaire wapens bij zich hebben. Niet alleen de fysieke inrichting van de nucleaire capaciteit bepaalt hoe een nucleaire capaciteit functioneert, ook de achterliggende strategie vormt een belangrijk onderdeel. De beslissing om nucleaire wapens in te zetten ligt vaak bij de politieke leiding van de krijgsmacht: het staatshoofd. De nucleaire capaciteit kan apart binnen de krijgsmacht worden georganiseerd, maar ook worden opgenomen in een escalatiemodel van militaire middelen. De militaire doctrine van een land bepaalt dit. Op basis van de hoeveelheid nucleaire wapens en hoe ze zijn gestationeerd, kan worden gesteld dat de wereld op dit moment twee nucleaire supermachten kent: de Verenigde Staten en Rusland. Beide landen hebben de beschikking over een nucleaire driehoek. Binnen de NAVO zijn, naast de Verenigde Staten, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk nucleaire grootmachten. Frankrijk heeft een op zee en een in de lucht gestationeerde nucleaire

capaciteit, en het Verenigd Koninkrijk enkel een op zee gebaseerde nucleaire capaciteit (Kristensen & Norris, 2017).

Nucleaire wapens fungeren vooral als afschrikkend wapen. In de geschiedenis van de atoombom is de nucleaire machtsbron slechts twee keer in korte tijd ingezet. Het feit dat inzet zeer lastig is, komt doordat de vernietiging die één nucleaire oorlogskop kan aanrichten zeer groot is. Tegenwoordig bestaan nucleaire wapens uit meerdere nucleaire oorlogskoppen, waardoor met één wapen meerdere doelen zijn uit te schakelen. De hoeveelheid nucleaire wapens die aanwezig zijn op de wereld zorgt ervoor dat er tussen nucleaire mogendheden een situatie van 'Mutually Assured Destruction' bestaat. Dit houdt in dat de inzet van nucleaire wapens tegen een nucleaire mogendheid vrijwel altijd zal leiden tot wederzijdse vernietiging. Het is zo goed als onmogelijk om in één keer alle nucleaire wapens van een grote mogendheid uit te schakelen, waardoor deze altijd terug kan slaan. In tegenstelling tot wat velen denken, is dit een stabiele situatie. Het grootste gevolg van de huidige nucleaire situatie is dat staten voorzichtiger zijn geworden in de inzet van conventionele militaire machtsbronnen, om escalatie tot een nucleaire oorlog te voorkomen (Mearsheimer, 2014a: 131).

De landmacht is het meest dominante krijgsmachtonderdeel. Echter heeft zij wel last van een fenomeen genaamd de 'het stoppende effect van oceanen'. Dit refereert naar een veronderstelling dat grote waterpartijen zoals zeeën en oceanen, de effectiviteit van de inzet van militaire machtsbronnen ernstig belemmeren. Machtsprojectie over grote afstanden is wel mogelijk, maar ernstig gelimiteerd en zelden doorslaggevend in een conflict (Mearsheimer, 2014a: 114). Goed georganiseerde landmachten hebben, op enkele uitzonderingen na, vrijwel altijd het strategische voordeel ten opzichte van vanuit zee opererende marine- en landstrijdkrachten, wijst onderzoek uit (Mearsheimer, 2014a: 125). Wanneer de verschillende krijgsmacht delen in harmonie werken en elkaar ondersteunen, zijn zij het meest effectief.

3.5 – Strategieën om voort te bestaan: machtsuitoefening

Het uitoefenen van macht refereert naar het aanwenden van latente en militaire machtsbronnen om het beleid wat een staat voert in lijn te brengen met het eigen beleid. Het heeft betrekking op het opleggen van de eigen wil aan een ander (Voorhoeve, 1995: 54). Mearsheimer beschrijft een aantal strategieën die een staat kan aanwenden, om

bepaalde doelen te behalen. Eerst wordt de hiërarchie van doelen beschreven. Vervolgens wordt er gefocust op de strategieën die aangewend worden wanneer een staat haar machtspositie wil vergroten. Daarna worden strategieën besproken die betrekking hebben op staten die de machtsbalans proberen te behouden zoals die is (Mearsheimer, 2014a: 139). De strategie die een staat volgt, kan vastgesteld worden door haar acties structureel te analyseren aan de hand van een verdeling in diplomatieke, economische en militaire maatregelen.

Een grote mogendheid streeft vier doelen na. Ten eerste zal een grote mogendheid regionale hegemonie willen bereiken, waarmee de regio waarin zij ligt kan domineren. Niet alleen proberen grote mogendheden de eigen regio te domineren, grote mogendheden proberen ook te voorkomen dat grote mogendheden in andere regio's regionale hegemonie bereiken. Dit doen zij om een situatie zoals de Koude Oorlog, waarin de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten in elkaars omgeving macht probeerden te verwerven (Cuba, Vietnam), te voorkomen. Ten tweede streven grote mogendheden naar controle over zo veel mogelijk welvaartsbronnen. Relatieve economische macht is van belang omdat zij fundamenteel is voor de militaire machtsbronnen. Ten derde streven grote mogendheden er naar om met hun landmacht de balans van strijdkrachten in de regio te domineren. Ten vierde willen grote mogendheden daarnaast ook met hun nucleaire capaciteiten de concurrerende grote mogendheden domineren.

Er zijn vier strategieën die een staat kan gebruiken om de machtspositie te vergroten: oorlog, bedreiging, tegen elkaar opzetten en aderlaten. Oorlog is de meest controversiële strategie, omdat er veel doden kunnen vallen en er hevige schade kan ontstaan. In de twintigste eeuw was er een gangbare claim dat oorlog eigenlijk altijd een doodlopende onderneming is. Mearsheimer verwerpt dit, en bewijst middels eigen onderzoek dat in ruwweg 60% van de oorlogen de aanvallende partij wint (2014a: 39). Het winnen van een oorlog heeft een aantal belangrijke voordelen. Ten eerste kan de winnende partij de economische bronnen van de verliezende partij exploiteren. Ten tweede kan de winnende partij de bevolking van de verliezende partij inzetten voor de eigen economie. Ten derde kan de winnende partij het territorium van de verliezende partij gebruiken als bufferzone of ter uitbreiding van het eigen territorium. Ten vierde kan oorlog ervoor zorgen dat een potentiële concurrerende macht uitgeschakeld kan worden en niet meer meedoet in het veiligheidsdilemma (Mearsheimer, 2014a: 151).

Het belangrijkste nadeel van een oorlog is dat de kosten zeer hoog zijn. Er zijn echter situaties denkbaar waarin de baten de kosten overstijgen.

Bedreiging is een strategie waarbij een staat dreigt met het inzetten van de militaire macht, maar het niet doet. Bedreiging kan hetzelfde bereiken als oorlog, maar dan zonder de hoge kosten. Echter zorgt bedreiging niet vaak voor de gewenste verbetering van de machtspositie.

Tegen elkaar opzetten is een derde strategie die de relatieve machtspositie van een staat kan verbeteren. In deze strategie zorgt een staat ervoor dat een concurrerende staat wordt opgezet tegen een derde staat. Deze strategie is het best te illustreren met het gezegde “de vijanden van mijn vijanden zijn mijn vrienden”. De tegen elkaar opgezette staten voeren een kostbare oorlog en verzwakken elkaar daarmee, waarmee de relatieve machtspositie van de derde staat significant kan verbeteren (Mearsheimer, 2014a: 154).

Aderlaten is de laatste strategie ter verbetering van de relatieve machtspositie. Het is een variant van het tegen elkaar opzetten, waarbij de partijen die met elkaar in oorlog zijn niet tegen elkaar opgezet worden om oorlog te voeren maar onafhankelijk met elkaar in oorlog zijn gegaan. Deze strategie komt voornamelijk neer op het steunen van de verliezende partij in de oorlog, om zo de uiteindelijke kosten van de oorlog voor beide partijen flink te verhogen (Mearsheimer, 2014a: 155).

Er zijn eveneens vier strategieën die een staat kan aanwenden om te voorkomen dat de machtsbalans wordt verstoord. Deze strategieën zijn balanceren, afschuiven van verantwoordelijkheid, bevrediging en ‘met de wind meewaaïen’. Balanceren is een strategie waarin een staat direct de verantwoordelijkheid op zich neemt om de dreigende staat af te schrikken. Dit kan op drie manieren. Ten eerste kan de staat duidelijke signalen sturen naar de agressor via diplomatieke kanalen. Dit houdt onder andere in dat de bedreigde staat zich uitspreekt dat men desnoods militair wil ingrijpen. Ten tweede kan een bedreigde staat via diplomatieke kanalen andere staten overtuigen om een defensieve alliantie te sluiten. Dit heet ook wel extern balanceren (Mearsheimer, 2014a: 156). Ten derde kan een staat maatregelen nemen ter versterking van de militaire macht, door bijvoorbeeld te investeren in materieel of de dienstplicht in te voeren. Dit heet ook wel intern balanceren (Mearsheimer, 2014a: 157).

Het afschuiven van verantwoordelijkheid is het belangrijkste alternatief ten opzichte van balanceren. De kern van deze strategie is dat een bedreigde staat een

andere staat vindt die de lasten wil dragen van het afschrikken en het potentieel militair ingrijpen. Er zijn vier maatregelen die een staat kan nemen om dit te bereiken. Ten eerste kan een staat goede diplomatieke betrekkingen opbouwen met de agressor. Het opbouwen van de relatie dient ervoor te zorgen dat de agressor zich niet concentreert op de staat die de relatie opbouwt. De agressor verlegt vervolgens zijn aandacht op de staat die de last wel wil dragen. Ten tweede kan de bedreigde staat de diplomatieke betrekkingen met de lastdragende staat bekoelen. Dit wordt gedaan om de diplomatieke relatie met de agressor te verbeteren. Ten derde kan een bedreigde staat meer middelen aanwenden om de militaire macht te versterken. Op deze manier worden de kosten van militair ingrijpen van de agressor verhoogt. Het resultaat is dat de agressor zich gaat concentreren op de lastdragende staat. Daarnaast vormt deze strategie een risico-mitigerende strategie in het geval de agressor tot militair ingrijpen over gaat tegen de bedreigde staat. Ten vierde kan een bedreigde staat de lastdragende staat faciliteren in het vergroten van de machtspositie, om hiermee de kans te vergroten dat de lastdragende staat de agressor kan afschrikken (Mearsheimer, 2014a: 158).

‘Met de wind meewaaien’ is een strategie die meestal wordt aangewend door staten met weinig machtsbronnen, en houdt in dat de bedreigde staat zich aansluit bij de machtigste staat in de regio. De bedreigde staat steekt geen energie in het veranderen van de machtsbalans in de regio. In het geval van een oorlog sluit de bedreigde staat zich aan bij de machtigste partij. Mocht gedurende die oorlog de machtsbalans veranderen, dan geeft de bedreigde staat simpelweg zijn steun aan de nieuwe machtigste partij (Mearsheimer, 2014a: 162).

Bevrediging is een strategie die verder gaat dan het met de wind meewaaien. In dit scenario doet de bevredigende staat daadwerkelijk concessies aan de agressor, zoals het afstaan van territorium. Ook deze strategie wordt voornamelijk aangewend door staten met weinig machtsbronnen. Samen met het ‘met de wind meewaaien’ gaan deze strategieën in tegen de principes van het offensief realisme, omdat ze de machtsbalans extra verstoren in plaats van in evenwicht houden (Mearsheimer, 2014a: 163).

Nu de operationele doelen van een staat en de strategieën om die te bereiken beschreven zijn, rest de vraag wanneer welke strategie wordt ingezet. De ingezette strategie is afhankelijk van hoe het internationale systeem is georganiseerd. In een bipolaire systeem zal een strategie van balanceren domineren. Twee grote mogendheden concurreren om veiligheid en macht en zijn grofweg in evenwicht. Minder

machtige staten zullen zich aansluiten bij één van beide grote mogendheden om de machtsbalans te bewaren. Dit is de meest stabiele politieke situatie (Mearsheimer, 2014a: 270) en kenmerkend voor het wereldbeeld van 1945 tot 1990. In multipolaire systemen zijn de risico's op escalatie groter, omdat er meer mogelijkheden zijn voor staten om de relatieve machtspositie te verbeteren. Er bestaat een onderscheid tussen gebalanceerde multipolariteit en ongebalanceerde multipolariteit. Bij een ongebalanceerd multipolair wereldbeeld is de instabiliteit het grootste. Er zijn drie of meer grote mogendheden die een aspiratie hebben regionale hegemonie te verwerven. Bij een gebalanceerd multipolair wereldbeeld is er minder instabiliteit, maar nog steeds meer dan in een bipolair wereldbeeld. In een gebalanceerde multipolaire situatie zijn er geen grote mogendheden die de potentie hebben uit te groeien tot regionaal hegemoon. Binnen beide multipolaire situaties zullen staten de verantwoordelijkheid om agressors af te schrikken van zich afschuiven. Met name in een gebalanceerd multipolaire situatie is dit het geval, omdat er weinig dreigende staten zijn waardoor onbedreigde staten gemakkelijk de verantwoordelijkheid afschuiven. In een ongebalanceerd multipolaire situatie zijn er wel degelijk dreigende staten, waardoor staten worden geforceerd de agressor af te schrikken. Ook hier zullen sommige staten kiezen voor het afschuiven van deze verantwoordelijkheid (Mearsheimer, 2014a: 271).

3.6 – Nuanceringen van het offensief realisme

Het meten van machtsbronnen is een ingewikkelde aangelegenheid. Ten eerste is het belangrijk om onderscheid te maken tussen machtsbronnen en machtsuitoefening. Echter kan alleen al de aanwezigheid van machtsbronnen resulteren in een vorm van machtsuitoefening. Het bestaan van machtsbronnen kan invloed uitoefenen, en daarmee in het spectrum van zowel machtsbronnen als machtsuitoefening vallen (Voorhoeve, 1995: 54). Bepaalde machtsbronnen zijn goed te meten, zoals welvaart, demografie of de grootte van de landmacht, echter zijn er meer factoren die invloed hebben op de uitkomst van een conflict. De bevolking van een land kan zich bijvoorbeeld moreel sterk verenigd voelen, wat invloed kan hebben op de motivatie, en daarmee de effectiviteit van de krijgsmacht. Daarnaast bepalen organisatorische en strategische aspecten in sterke mate de uitkomst van een conflict. Een goed georganiseerde, technologisch hoogstaande, kleine krijgsmacht is in staat een grote, slecht georganiseerde en uitgeruste krijgsmacht te verslaan (Voorhoeve, 1995: 56). De politieke leiding van een

land gaat over het organisatorisch en strategisch aspect van militaire machtsbronnen, en heeft daarmee een grote invloed op de effectiviteit. Omdat een universele index van staten gerangschikt naar hoeveelheid macht lastig is om te ontwikkelen, is het van belang zowel statistieken als strategie mee te wegen (Voorhoeve, 1995: 57).

Staten hebben een reeks instrumenten tot de beschikking om het buitenlandbeleid uit te voeren. Deze instrumenten vallen in drie domeinen, te weten het diplomatieke, het economische en het militaire domein (Götz, 2016: 304). De beschikbare instrumenten kunnen in ieder domein worden gerangschikt van 'soft-power' naar 'hard-power' instrumenten. De inzet van bepaalde 'hard-power' instrumenten in het diplomatieke of economische domein kunnen meer teweegbrengen dan de inzet van bepaalde 'soft-power' instrumenten in het militaire domein. Ter illustratie, een economisch embargo is een gewichtiger instrument dan de export van wapens en militair materieel. Het gebruik van 'soft-power' en 'hard-power' instrumenten is volgens het offensief realisme een rationele, bewuste keuze. Echter, van de aanwezigheid van bepaalde factoren kan vanzelf een vorm van machtsuitoefening uitgaan. Er kan sprake zijn van impliciete machtsuitoefening doordat een kleine staat een actie niet durft uit te voeren uit vrees voor een naburige grote mogendheid (Voorhoeve, 1995: 58). Ook de inrichting van het publieke bestel kan een vorm van invloedsoefening zijn. Onderdrukte volkeren zullen een democratisch stelsel, zoals deze te vinden is in Europa, ambiëren. Daardoor kunnen demonstraties ontstaan tegen het onderdrukkende regime. Anderzijds kan een autoritair regime sneller machtsbronnen inschakelen ten behoeve van machtsuitoefening, terwijl in democratische staten daar een tijdrovende beraadslagingsprocedure overheen kan gaan.

3.7 – Hypothesen

Op basis van het offensief realisme zijn een aantal hypothesen op te stellen. De belangrijkste hypothese om de onderzoeksvraag te beantwoorden is als volgt geformuleerd.

H1: Het offensief realisme vormt een verklaringsgrond voor de huidige spanningen tussen de NAVO en Rusland.

Om hypothese H1 te kunnen beantwoorden, zijn er een aantal deelhypothesen opgesteld.

H2: Regionaal hegemonisme verklaart het buitenlandbeleid van de Russische Federatie.

H3: Een balancerende strategie verklaart het beleid van de NAVO jegens de Russische Federatie.

4. De spanningen tussen Rusland en de NAVO

Dit hoofdstuk gaat dieper in op de spanningen tussen de Rusland en de NAVO. Het hoofdstuk is als volgt opgebouwd. Eerst wordt de Sovjet-Unie en haar uiteenvallen besproken. Vervolgens staat de ontwikkeling van de Russische Federatie als nieuw land centraal. Aansluitend wordt er gefocust op de NAVO en met name haar ontwikkelingen na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie. Ten slotte worden de spanningen in het diplomatiek, economisch en militair domein sinds beschreven. Het doel van dit hoofdstuk is om een overzicht van de achtergronden van Rusland en de NAVO te geven. Daarnaast is het doel van dit hoofdstuk om de belangrijkste gebeurtenissen op militair, economisch en diplomatiek vlak te beschouwen.

4.1 – De Sovjet-Unie, spanningen en het uiteenvallen

De Sovjet-Unie is ontstaan naar aanleiding van diverse revoluties in 1917. Tijdens de internationale vrouwendag in 1917, begonnen fabrieksmedewerksters te demonstreren tegen het aristocratische tsarenregime (Kenez, 2006: 15). De stakingen ontwikkelden zich in een revolutie, met de val van het regime tot gevolg. De periode 1917-1922 werd gekenmerkt door gewapende conflicten tussen meerdere facties. De conflicten ontwikkelden zich tot een burgeroorlog. De Bolsjewieken, geleid door Vladimir Lenin, kregen de overmacht. Zij lieten zich inspireren door filosoof Karl Marx, en zagen in het communisme het antwoord op de deplorabele staat van de economie (Kenez, 2006: 45). In 1922 werden de Russische, Oekraïense, Georgische, Azerbeidjaanse en de Armeense republieken verenigd in de Sovjet-Unie. De staatsvorm was zeer gecentraliseerd en gebouwd op de communistische filosofie. Kenmerken van deze filosofie zijn onder andere gecollectiviseerde landbouw, een door de staat gecontroleerde industriële capaciteit en vijfjarenplannen ter ontwikkeling van de Unie (Kenez, 2006: 57, 100). De Tweede Wereldoorlog kostte de Sovjet-Unie een grote hoeveelheid levens en welvaart, maar zij kwam als één van de winnaars uit de strijd. Na de Tweede Wereldoorlog zijn vele Oost-Europese landen door de Sovjet-Unie bevrijd. In Europa was er sprake van een optimistisch sentiment nadat het Derde Rijk was verslagen. Het optimisme maakte echter snel plaats voor wantrouwen.

Economist.com/graphicdetail

Bron: *The Economist* (2017)

Het expansieve karakter van de Sovjet-Unie en haar communistische staatsvorm werd gezien als een grote dreiging voor de West-Europese landen, de VS en Canada. Deze landen hadden voornamelijk democratische twee- of meerpartijstelsels, terwijl de Sovjet-Unie een eenpartijstaat was. Het optimisme verdween definitief toen de Sovjet-Unie de Oost-Europese landen geleidelijk transformeerde van democratieën naar staten met één toegestane communistische partij. Enkel Finland wist deze ‘Sovjetisering’ te ontlopen (Kenez, 2006: 164). De blokkade van Berlijn in 1948 liet het Westen zien hoe ver deze ‘Sovjetisering’ kon gaan (Kenez, 2006: 165). In reactie op de spanningen sloten 10 West-Europese landen met de VS en Canada in 1949 het Verdrag van Washington, wat het fundament van de NAVO vormt. De Sovjet-Unie creëerde in 1955 haar eigen militaire alliantie genaamd het Warschaupact.

In 1949 vond de eerste succesvolle nucleaire test plaats in de Sovjet-Unie (DIA, 2017: 29). Na de VS was de Sovjet-Unie de tweede nucleaire grootmacht ter wereld. De internationale orde veranderde geleidelijk in een bipolair systeem. Beide grootmachten hadden een volstrekt verschillende ideologie, met spanningen tussen de grootmachten als gevolg. De animositeit tussen de NAVO en het Warschaupact kende een aantal dieptepunten. In 1962 liet Secretaris-Generaal van de Sovjet-Unie, Nikita Chroesjtsjov, ballistische raketten plaatsen op Cuba. De plaatsing van de raketten was een poging de

Amerikaanse militaire aanwezigheid op het Europese vasteland te balanceren. Het antwoord van de VS was een blokkade van het scheepverkeer van en naar Cuba. Het had weinig gescheeld of de crisis was geëscaleerd tot gewapend conflict (Kenez, 2006: 209). In 1973 vond er een nieuw dieptepunt in de spanningen tussen de NAVO en de Sovjet-Unie plaats. Tijdens de Jom Kipoeroorlog viel een alliantie van Arabische staten Israël aan. Een aantal NAVO-lidstaten stuurde militaire goederen en hulp naar Israël, terwijl de Sovjet-Unie soortgelijke hulp naar Egypte en Syrië stuurde. De Middellandse Zee vormde het kruispunt van deze hulpstromen. In de eerste helft van de Koude Oorlog kon zij worden beschouwd als een door de NAVO militair gedomineerde zee. Twee van de drie toegangen van deze zee lagen aan NAVO grondgebied. De dichtstbijzijnde vloot van de Sovjet-Unie, de Zwarte-Zee vloot, moest gebruikmaken van de Bosporus, een zeestraat die dwars door NAVO grondgebied loopt (Goldstein & Zhukov, 2004: 34). Toch lukte het de Sovjet-Unie om in korte tijd het aantal aanwezige marine-eenheden in de Middellandse Zee op te bouwen. De aanwezigheid van deze machtsbronnen leidde tot een situatie dat de NAVO, onder leiding van de Amerikaanse zesde vloot, onder schot lag. Secretaris-Generaal Brezjnev oefende macht uit door de VS aan de onderhandelingstafel te dwingen. Het doel was om een gezamenlijke VN-vredesmacht in Israël te installeren. In reactie hierop werd de Amerikaanse krijgsmacht in een hogere staat van paraatheid gebracht (Goldstein & Zhukov, 2004: 48). Een onverwachte overwinning van de Israëlische grondtroepen op zowel de Syrische als de Egyptische krijgsmacht leidde ertoe dat de situatie ontspande (Goldstein & Zhukov, 2004: 55). Deze periode van ontspanning werd aangegrepen om onderhandelingen te organiseren. Het doel was om tot een overeenkomst te komen om de nucleaire wapenwedloop die in de jaren 50 ontstond te beperken. De onderhandelingen leidde tot de 'Strategic Arms Limitation Treaty' (SALT I & II) (Kenez, 2006: 235). Eveneens kenmerkend voor deze periode van detente was de Conferentie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (CVSE) in 1975 (Kenez, 2006: 236).

De economie van de Sovjet-Unie begon steeds slechter te presteren. De industriële productie bleef achter en corruptie was in iedere Sovjetrepubliek een groot probleem. De dood van Brezjnev opende de mogelijkheid voor het Politbureau om een progressievere Secretaris-Generaal te installeren. Echter volgde er niet één, maar twee conservatieve staatsmannen: respectievelijk Andropov en Tsjernenko (Kenez, 2006: 246). In 1985 veranderde dat, met het aanstellen van Gorbatsjov als Secretaris-Generaal.

Hervormingen van de economie waren op dit moment belangrijker dan ooit. In eerste instantie concentreerde de hervormingen zich op het aanpakken van corruptie door corrupte politici te vervangen. Ook het buitenlandbeleid werd hervormd. De gecentraliseerde staatsvorm werd voorlopig ontzien. De steun aan buitenlandse revolutionaire bewegingen werd afgebouwd en de slechte staat van de economie dwong de Sovjet-Unie om de uitgaven aan de krijgsmacht te verkleinen (Kenez, 2006: 252). De twee belangrijkste hervormingen waren *glasnost* (openheid) en *perestrojka* (hervorming). Glasnost was een concept wat stond voor een beleid waarbij de bevolking van de Sovjet-Unie meer vrijheden kregen. De kernramp van Tsjernobyl in 1986 was een internationale blamage voor de Sovjet-Unie. Moskou bleef vele feiten rondom de ramp achterhouden met een woedende internationale gemeenschap tot gevolg. Meer openheid moest dergelijke blamages voorkomen en constructieve kritiek mogelijk maken, wat het functioneren van de staat zou verbeteren (Kenez, 2006: 253, 254). Perestrojka concentreerde zich op een hervorming van de Communistische Partij. Binnen de partij werden verkiezingen ingesteld en het ambtelijk apparaat versterkt om tegenwicht te kunnen bieden tegen de dominerende partij (Kenez, 2006: 260). Binnen de overige Sovjetrepublieken konden hervormingsgezinden rekenen op de steun van Gorbatsjov. De overheden van de overige Sovjetrepublieken werden echter niet legitiem bevonden door grote delen van de bevolking. Glasnost werkte dit gebrek aan legitimiteit in de hand, omdat er ruimte ontstond voor nationalistische gevoelens. Gorbatsjov sprak uit dat er niet militair zou worden ingegrepen door de Sovjet-Unie. Eén voor één maakte de Sovjetrepublieken zich los van het communisme (Kenez, 2006: 262), de Sovjet-Unie viel langzaam uiteen.

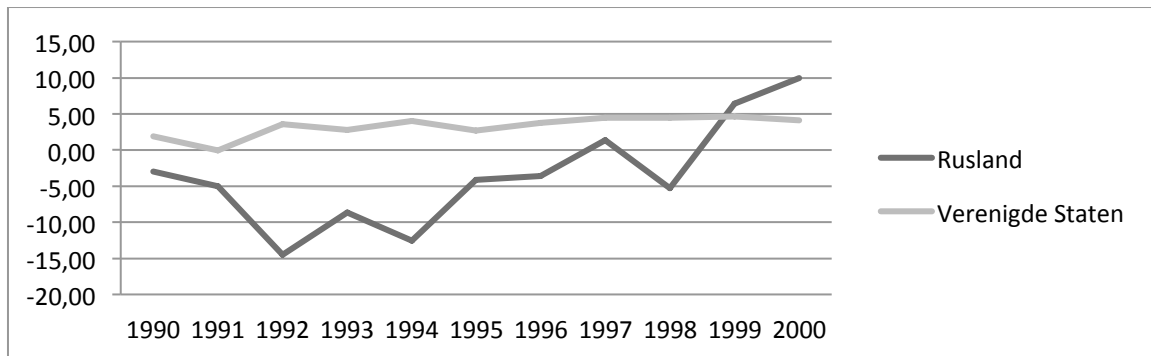
Gorbatsjov bevond zich in de functie van Secretaris-Generaal van een uit elkaar vallende unie. In een poging de unie te redden, ondernamen een aantal hoge overheidsfunctionarissen een staatsgreep op 19 augustus 1991. Deze mislukte, en was de genadeklap voor het bestaan van de Sovjet-Unie. Boris Jeltsin, een voormalig vooraanstaand politicus van de Communistische Partij, was ondertussen het gezicht geworden van de hervormingsgezinden van de Russische Sovjetrepubliek. Met zijn visie op economische hervormingen was hij populairder bij het volk dan Gorbatsjov. De Sovjet-Unie onder leiding van Gorbatsjov was haar legitimiteit verloren. Verkiezingen binnen de Russische Sovjetrepubliek werden gewonnen door Jeltsin. Het duurde niet

lang voordat Rusland het lidmaatschap van de Sovjet-Unie opzegde. De Sovjet-Unie bestond niet meer.

4.2 – De vertraagde ontwikkeling van het nieuwe Rusland

Met het uiteenvallen van de sterk gecentraliseerde Sovjet-Unie ontstond er een risico op een machtsvacuüm. Door het vrijgeven van de vaste prijzen en het bijdrukken van Roebels steeg de inflatie tot 2.600% in 1992. Het economisch beleid van Jeltsin was te kenmerken als 'shocktherapie', wat inhoudt dat de staat zich in grote stappen terugtrekt uit de economie. De voormalige Sovjet-Unie had geen betrouwbaar rechtssysteem om contracten te handhaven en eigendom te beschermen (Kenez, 2006: 281, 282). Dat maakt shocktherapie een lastige strategie, omdat de maatschappij versneld aan een nieuw economisch systeem werd blootgesteld zonder dat daar functionerende, beschermende instituties voor waren ontwikkeld. Daarnaast verlangden weinig Russen naar een vorm van private ondernemingen, of überhaupt een verandering van het Sovjetsysteem (Kenez, 2006: 284). De communistische, democratische en nationalistische bewegingen deelden een afkeer tegen Jeltsin en diens shocktherapie. Daarom organiseerden zij grootschalige demonstraties. Politiek gezien was het land in crisis en niet in staat de economische hervormingen die nodig waren door te zetten. De impasse waarin Rusland verkeerde, zorgde voor vruchtbare grond voor zowel de georganiseerde als ongeorganiseerde criminaliteit. Toen in december 1993 de grondwet werd geratificeerd, was er een combinatie van maffiosi, oligarchen en corrupte politici die het in Rusland voor het zeggen had. Diezelfde grondwet gaf de president een grote hoeveelheid politieke macht. De krijgsmacht bleek intussen zwaar verwaarloosd te zijn. Een binnenlandse oorlog met Tsjetsjenië toonde aan dat het Russische leger grote problemen had. Tijdens de oorlog had de Russische krijgsmacht geen antwoord op de Tsjetsjeense opstandelingen (Kenez, 2006: 297). Sinds 1991 was het land in crisis, zowel politiek als economisch. Jeltsin besloot Vladimir Poetin, een relatief onbekende hoge overheidsfunctionaris, in 1999 aan te wijzen als zijn opvolger (Kenez, 2006: 298). In 2000 won Poetin, met hulp van een aantal politieke trucs, de presidentiële verkiezingen. Na de overname van het Presidentschap, ging het Rusland economisch gezien voor de wind. Van 1999 tot 2008 groeide de Russische economie met gemiddeld 7%. De markteconomie begon te functioneren. Oligarchen, die in de jaren 90 tegen bodemprijzen staatseigendommen konden opkopen, maakten grote winsten en

Rusland werd geïntegreerd in het mondiale economische systeem. Daarnaast beschikte Rusland over grote gas- en oliebronnen, één van de belangrijkste aanjagers van de economische groei. (Rutland in Wegren & Herspring, 2009: 160). Poetin bracht in zijn eerste twee termijnen de oligarchen onder controle van de staat. De Yukos-affaire illustreert dat het onder controle brengen van private ondernemingen niet altijd soepel verliep (Rutland in Wegren & Herspring, 2009: 174).

Economische groei van de Russische Federatie en de Verenigde Staten, 1990-1999, Bron: World Bank

Wat ontstond was een staatscorporatistisch economisch systeem, met sterke banden tussen de publieke en private sector. Door de sterk groeiende economie, kreeg Moskou meer middelen om de krijgsmacht, die sterk gekrompen was sinds het uiteenvallen van de Sovjet-Unie, te herstellen en uit te breiden (Trenin, 2016: 23). In 2008 ontstond er een mondiale economische crisis, die onder andere resulteerde in een sterk dalende olieprijs. Deze daling had een groot effect op de Russische economie. Hoewel Rusland zich opleefde na de crisis met wederom een stevige economische groei, zorgden een nieuwe dip in de olieprijs, economische sancties naar aanleiding van het Russische agressieve buitenlandbeleid en een depreciërende Roebel op lange termijn voor economische krimp. De omvang van het Russische BBP is anno 2016 te vergelijken met de economie van Spanje of de Benelux.

4.3 – De oprichting en uitbreidingen van de NAVO

De Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO) is een collectieve verdedigingsorganisatie die haar oorsprong vindt in het Verdrag van Washington uit 1949. Op 4 april 1949 ondertekenden twaalf landen (België, Canada, Denemarken, Frankrijk, IJsland, Italië, Luxemburg, Nederland, Noorwegen, Portugal, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten) het verdrag. De behoefte aan een dergelijke

collectieve verdedigingsovereenkomst ontstond door een aantal gebeurtenissen die voortvloeiden uit het vijandige buitenlandbeleid van de Sovjet-Unie. Specifiek wordt hierbij gerefereerd aan de blokkade van Berlijn en een gesteunde staatsgreep in Tsjechoslowakije in 1948 (NAVO, 2017a). Niet alleen de dreiging van de Sovjet-Unie, ook het voorkomen van de opkomst van het communisme, nationalisme en Europese politieke integratie zijn belangrijke redenen waarom het bondgenootschap is opgericht. In de loop der jaren heeft de NAVO zich ontwikkelt in een internationale organisatie met enerzijds een civiele structuur en anderzijds een militaire structuur. In Brussel bevindt zich de politieke leiding en het secretariaat van de NAVO, waar de lidstaten en partnerstaten vertegenwoordigingen hebben. De militaire, executieve tak van de NAVO bestaat uit de 'Allied Command Operations' (ACO). De commandovoering binnen de NAVO is opgedeeld in een strategisch, operationeel en tactisch niveau (SHAPE, 2017). Voorbeelden van militaire samenwerking onder de vlag van de NAVO zijn het standaardiseren van munitie en het centraliseren van een capaciteit zoals 'Airborne Early Warning and Control' (AEW&C). Sinds het tekenen van het Verdrag van Washington in 1949, heeft het bondgenootschap zich ontwikkeld tot een militaire en politieke alliantie van 29 landen. Deze uitbreiding is meer dan een verdubbeling van het aantal lidstaten. Toen de Sovjet-Unie uiteenviel, had de NAVO 16 lidstaten. Bij de hereniging van Duitsland in 1990, vond de eerste uitbreiding van het verdragsgebied plaats in voormalig Sovjetterritorium. In 1999, 2004 en 2009 volgden verdere uitbreidingen, allen in voormalig Sovjetterritorium. De meest recente uitbreiding van het verdragsgebied is de toelating van Montenegro als lidstaat, in 2017. De voorwaarden waaraan een potentiële lidstaat van de NAVO moet voldoen, zijn vastgelegd in het Verdrag van Washington en in een studie naar uitbreiding uit 1995 (NAVO, 2017d). De NAVO heeft een opendeurbeleid, wat inhoudt dat Europese landen die voldoen aan de voorwaarden kunnen toetreden tot de NAVO. Belangrijk is dat hierover volledige consensus bij de huidige alliantieleden moet zijn. Derden hebben geen invloed op dit proces. Om potentiële lidstaten te helpen om aan de voorwaarden van NAVO-lidmaatschap te voldoen, bestaat er het 'Membership Action Plan'. Een nieuwe lidstaat moet voldoen aan een aantal voorwaarden, zoals een functionerend democratisch politiek systeem met een markteconomie, eerlijke behandeling van minderheidsgroeperingen, conflicten geweldloos proberen op te lossen, een militaire bijdrage aan de alliantie en een democratisch gekozen civiele leiding van de krijgsmacht

(NAVO, 2017d). Met niet-lidstaten onderhoudt de NAVO betrekkingen middels het 'Partnership for Peace' (PfP) programma, of een niet geïnstitutionaliseerde dialoog. De Europese Unie heeft sinds 2004 eveneens uitgebreid door voormalige Sovjetrepublieken als lidstaat te accepteren.

4.4 – De diplomatieke spanningen

NAVO

Het einde van de Koude Oorlog was het startsignaal van een genormaliseerde verhouding tussen Rusland, de voormalige Sovjetrepublieken en de NAVO. Deze betrekkingen vonden plaats in de 'North Atlantic Cooperation Council' (NACC), die opgezet was als een handreiking naar lidstaten van het voormalige Warschaupact. De contacten in het NACC leidde tot het PfP programma, wat een bilateraal karakter had. Alle lidstaten van de NACC waren daarvoor uitgenodigd (NAVO, 2017b). Rusland nam deel aan het PfP programma in 1994. In 1997 werd de NACC omgevormd tot de Euro-Atlantic Partnership Council, en intensiverde de relatie tussen de NAVO en Rusland met het tekenen van de NAVO-Rusland overeenkomst. In 2002 werd de NAVO-Rusland Raad opgericht als voortzetting van de in 1997 getekende overeenkomst (NAVO, 2017c). Moskou accepteerde in eerste instantie het idee van uitbreiding van de NAVO. Daar kwam echter verandering in, wat werd geuit door de Russische delegatie tijdens de NAVO conferentie in Brussel in 1994 (Tomé, 2000: 42, 43). De visie vanuit Moskou baseerde zich op het idee dat de NAVO gebruik maakte van de economische en militaire zwakte van Rusland. Daarmee zou de NAVO de scheidslijn tussen oost en west verleggen in plaats van vervagen. Uit de hoop om toekomstige NAVO-uitbreidingen tegen te houden, nam Rusland deel aan het PfP-programma. In 1997 en 2002 werd de rol van de Rusland binnen de NAVO verstevigd, maar het ontbreken van onder andere stemrecht heeft ertoe geleid dat Rusland enkel het recht heeft om te spreken. In 1999 werden Polen, Tsjechië en Hongarije lid van de NAVO, ondanks Russische weerstand (Gorden, 1999). Een paar maanden na de uitbreiding van de NAVO, intervenueerde het bondgenootschap in de Balkan. Rusland werd gepasseerd tijdens een militaire interventie. Het resultaat was niet alleen een schorsing van alle Russische samenwerking met de NAVO. Een bijkomstigheid was dat de hele wereld zag dat Rusland als voormalige grootmacht een militair conflict in haar achtertuin niet kon

voorkomen (Tomé, 2000: 32). In 2004 vond wederom een uitbreidingsronde van de NAVO plaats. 7 voormalige Sovjetrepublieken werden opgenomen in het bondgenootschap. De Russische Staatsdoema nam op 31 maart 2004 een resolutie aan die de NAVO opriep rekening te houden met de Russische zorgen over de uitbreiding van de alliantie (Gidathubli, 2004: 1885). Tijdens een NAVO conferentie te Boekarest in 2008 werd verder over uitbreidingen gesproken. Met Albanië en Kroatië startte de onderhandelingen om toe te treden tot de alliantie. Daarnaast werd duidelijk gemaakt dat de NAVO de aspiraties van Oekraïne en Georgië om lid te worden verwelkomde (NAVO, 2014). Wanneer beide landen aan de voorwaarden van het lidmaatschap zouden voldoen, worden zij opgenomen in de alliantie. In de zomer van 2008 ontstonden er schermutselingen tussen Georgische militairen en separatistische bewegingen in de Georgische regio's Zuid-Ossetië en Abchazië. Deze schermutselingen leidde tot een vijfdaagse oorlog tussen Rusland en Georgië. De Russische overheid beweert sindsdien dat door militaire te interveniëren, het heeft kunnen voorkomen dat Georgië deel zou gaan uitmaken van de NAVO (Dyomkin, 2011). Op 4 april 2008 volgde een reactie van president Poetin, eveneens vanuit Boekarest, waarin het de territoriale soevereiniteit van Oekraïne in twijfel trok en specifiek verwees naar de regio De Krim als onrechtmatig verkregen territorium door Oekraïne (Aslund, 2009: 227). In Oekraïne was sinds de Oranje-Revolutie van 2004 een regering aan de macht die nauwere betrekkingen met het Westen ambieerde. Een oriëntatie op het lidmaatschap van de NAVO en de EU zouden deze ambitie kunnen beklinken. Oekraïne had al ondervonden op welke manier Rusland invloed kon uitoefenen op Oekraïens buitenlandbeleid tijdens de gascrisis van 2006 (Aslund, 2009: 211). De oorlog in Georgië en de verkiezing van een pro-Russische president in Oekraïne in 2010 hadden tot gevolg dat het NAVO-lidmaatschap van beide landen op de lange baan werd geschoven. In 2013 zou president Janoekovitsj een overeenkomst met de EU tekenen. Deze overeenkomst voorzag in financiële steun van de EU in ruil voor democratische hervormingen van het Oekraïens openbaar bestuur. Op het laatste moment werd deze overeenkomst afgeblazen en tekende Janoekovitsj een overeenkomst met Moskou. De draai van het presidentschap veroorzaakte hevige protesten in de hoofdstad Kiev. Het Onafhankelijkheidsplein werd bezet door overwegend prowesterse, jonge demonstranten. Gewelddadige confrontaties tussen de demonstranten en de autoriteiten volgden. De demonstraties leidden uiteindelijk tot de vlucht van Janoekovitsj naar Rusland, en de machtsovername door de prowesterse

president Porosjenko. Tot op de dag van vandaag is Oekraïne een verdeeld land. In het westen is de bevolking overwegend jonger, welvarender en overwegend meer georiënteerd op de EU, terwijl in het oosten de bevolking overwegend ouder en minder welvarend (Aslund, 2006: 213). Grote Russischsprekende minderheden wonen in dit laatstgenoemde gebied, die de machtswisseling met argusogen aanschouwden. In reactie op de machtswisseling, intervenueerde Rusland in de Oekraïense regio De Krim, waar het grootste percentage Russischsprekende mensen wonen. In de regio's Donetsk en Loehansk ontstonden demonstraties, die zich ontwikkelden tot separatistische bewegingen. Hoewel Moskou het formeel ontkent, worden deze groeperingen ondersteund door de Russische krijgsmacht (Economist, 2017).

OVSE

Het is geen geheim dat Rusland graag had gezien dat de OVSE het belangrijkste internationale orgaan was geworden voor veiligheidszaken in Europa. Hiervoor had de NAVO, net zoals het Warschaupact, opgeheven moeten worden (Gidadhubli, 2004: 1885). De OVSE vindt haar oorsprong in de Helsinki Overeenkomst, door 57 staten getekend in diezelfde plaats in 1975. Destijds heette de organisatie de CVSE, omdat het een conferentie betrof waarin met name overleg plaatsvond. De val van de Sovjet-Unie resulteerde in een grotere rol voor de CVSE, waardoor de conferentieorganisatie werd voorzien van een secretariaat en het mandaat waarnemingsmissies uit te voeren. De conferentie werd een permanente organisatie en heet sinds 1994 OVSE. Sindsdien ontplooit de organisatie activiteiten op allerlei gebieden die verbonden zijn aan samenwerking tussen staten en het veiligheidsdomein, zoals het promoten van mensenrechten, wapenbeheersing en conflictpreventie (OVSE, 2016: 5). Tijdens de Russisch-Georgische oorlog zond de OVSE een waarnemingsmissie uit (OVSE, 2008a). Verlenging van deze missie werd middels een Russisch veto tegengehouden (OVSE, 2008b). Op 5 maart 2014 stuurde de OVSE een soortgelijke waarnemingsmissie naar Oekraïne (OVSE, 2014a). Echter kende ook deze waarnemingsmissie vele moeilijkheden, zoals door separatisten opgepakte waarnemers (OVSE, 2014b) of de Russische blokkering van een uitbreiding van de waarnemingsmissie (Vertegenwoordiging van de VS bij de OVSE, 2016). Binnen de OVSE is verdeeldheid ontstaan over de crisis in Oekraïne, wat heeft geresulteerd in een crisis binnen de organisatie zelf. Een Commissie van Wijzen is aangesteld om de oorzaken van de verdeeldheid binnen de OVSE te

onderzoeken en met aanbevelingen te komen deze verdeeldheid tegen te gaan. Het rapport wat uit het onderzoek van de commissie naar voren is gekomen, constateert dat er op het moment een veiligheids crisis in Europa is. Er is een gebrek aan vertrouwen tussen de lidstaten van de OVSE. Dat de OVSE in crisis verkeerd, wordt geïllustreerd doordat het rapport drie visies presenteert over de aanleiding van de huidige veiligheids crisis. Het Westen, Rusland en tussenliggende staten (o.a. Georgië, Oekraïne en Moldavië) hebben ieder een eigen kijk op de oorzaken van de huidige spanningen. Het Westen ziet als centraal probleem dat Rusland de basisprincipes breekt van de internationale orde, namelijk het soevereiniteitsbeginsel, territoriale integriteit en het afzien van het gebruik van geweld (Panel of Eminent Persons, 2015: 7). De visie uit Rusland komt erop neer dat het Westen zonder enige consultatie met Rusland gebruik heeft gemaakt van het machtsvacuüm na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie om uit te breiden, zowel binnen de NAVO als de EU. De NAVO transformeerde tot een offensieve alliantie, met de bombardementen op Servië als hoogtepunt. Rusland heeft een 'Versailles-behandeling' gekregen, en ziet het NAVO-lidmaatschap van Oekraïne en Georgië als een bedreiging (Panel of Eminent Persons, 2015: 8). De tussenliggende staten hebben verschillende visies. Deze visies hebben betrekking op de veiligheidsdoctrine van de staat en zijn te verdelen in een visie van staten die aansluiting bij het Westen zoeken en een visie van staten die neutraliteit willen bewaren.

"It would not make sense to discuss architecture when the house is burning" – Amb. Wolfgang Ischinger (OVSE, 2015: 3)

Alle tussenliggende staten delen het idee dat het Russische agressieve beleid risico's met zich meebrengt (Panel of Eminent Persons, 2015: 9). Op de korte termijn raadt de commissie aan om door te gaan met de implementatie van de Minskakkoorden uit 2015 die voorzien in een oplossing van het conflict in Oost-Oekraïne, en op de lange termijn, na de implementatie van de Minskakkoorden, zou er een conferentie georganiseerd moeten worden die de structurele problemen binnen de OVSE en de veiligheidssituatie in Europa in het bijzonder adresseert.

EU en VN

Na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie, beschikten een drietal voormalige Sovjetrepublieken over achtergebleven nucleaire wapens. In het kader van non-proliferatie werd destijds besloten dat de voormalige Sovjetrepublieken de nucleaire wapens zouden overdragen aan Rusland. In het Boedapest Memorandum, getekend in 1994, werd door Rusland, de Verenigde Staten, Frankrijk, China en het Verenigd Koninkrijk vastgelegd dat onder andere de territoriale integriteit en soevereiniteit van de ondergetekenden (Oekraïne, Kazachstan en Wit-Rusland) zouden worden gegarandeerd (VN Veiligheidsraad, 1994). In reactie op de Russische militaire interventie op De Krim, heeft de EU een aantal diplomatieke maatregelen genomen. Op 3 maart 2014 startte de maatregelen met het opschorten van de voorbereidingen van de G8 conferentie die later in Sochi zou plaatsvinden. Sindsdien richten de diplomatieke sancties zich vooral op specifieke personen rond president Poetin en andere overheidsfunctionarissen (Europese Raad, 2017). In reactie op de Europese sancties heeft Moskou eveneens sancties geïmplementeerd die betrekking hebben op Europa, dit zijn echter met name economische sancties. Binnen de VN zijn meerdere pogingen ondernomen om tot resoluties aangaande de situatie in Oekraïne te komen. Binnen de Algemene Vergadering zijn een aantal van deze resoluties aangenomen, zoals resolutie 68/262, waarin de Algemene Vergadering de territoriale integriteit van Oekraïne onderstreept en het referendum waarmee de annexatie van De Krim als niet-valide kwalificeert (VN, 2014). Tweeënhalf jaar later is een resolutie door de Algemene Vergadering aangenomen die expliciet Rusland verantwoordelijk houdt voor schendingen van de mensenrechten op De Krim, en die Rusland aanspreekt op de annexatie van De Krim en deze nogmaals niet erkent (VN, 2016). Rusland heeft tegen beide resoluties gestemd, en stelt dat de laatste resolutie compleet losstaat van de realiteit (RT, 2016). Binnen de VN Veiligheidsraad heeft Rusland een vetorecht, waarmee ze resoluties kan blokkeren. Rusland heeft in de VN Veiligheidsraad onder andere een resolutie geblokkeerd die de annexatie van De Krim veroordeeld, en een resolutie geblokkeerd die zou voorzien in een internationaal tribunaal om de verantwoordelijken voor de crash van vlucht MH17 te berechten (VN, 2015).

4.5 – De economische spanningen

De economische spanningen tussen NAVO lidstaten en Rusland spelen zich voornamelijk op statelijk of Europees niveau af. Afgezien van de gascrisis van 2009, die een daling aan gasleveranties van Rusland aan Europese landen teweegbracht, lijken de spanningen weinig economische impact te hebben op NAVO-lidstaten. Andersom hebben de spanningen wel invloed op de Russische economische situatie. Zowel de EU als de VS hebben in een oplopend aantal economische sancties tegen Rusland geïmplementeerd. De Europese economische sancties hebben vertalen zich voornamelijk in exportverboden voor goederen en diensten in de financiële, energie en defensie sectoren (Europese Raad, 2017b). De Amerikaanse sancties lijken op de Europese (DoS, 2017). De sancties richten zich op specifieke instellingen in de financiële, energie en defensie sectoren. Rusland heeft in reactie op de westerse economische sancties eveneens sancties geïmplementeerd. Deze sancties hebben voornamelijk betrekking op importverboden op voedselproducten (Reuters, 2017). Door de sancties heeft Rusland een verslechterde toegang tot de internationale kapitaalmarkten. Op 21 mei 2016 verkocht het land zijn eerste pakket staatsobligaties sinds de financiële sancties van kracht zijn. Het pakket verkochte obligaties was qua waarde de helft van wat er van werd verwacht (Hale, T. & Stafford, P., 2016). Het land kan moeilijker aan technologie komen die nodig is in de energie en defensiesector. Een voorbeeld van de moeilijkheden die de handelssancties met zich meebrengen, kan gevonden worden in de vertraging van de bouw van het Russische Gorshkov fregat, waar de gasturbines met diesels moeten worden verwisseld door een exportverbod op gasturbines (DIA, 2017: 81, 82). Een ander voorbeeld kan gevonden worden in de stagnerende helikopterexport van Rusland. Russische helikopterproducenten maken veelvuldig gebruik van Europese en Amerikaanse motoren, die niet meer geïmporteerd kunnen worden (Vertical Mag, 2014).

Naast de door de EU en VS geïmplementeerde sanctieregimes, kent de Russische economie nog een groot aantal problemen. De lage standen van de olie- en gasprijzen zorgen ervoor dat de Russische staatsinkomsten drastisch zijn afgenomen. De Russische staatsinkomsten zijn voor een groot deel afhankelijk van de verkopen van Gazprom (gas) en Rosneft (olie), waarvan de verkoop verantwoordelijk is voor 30% van het Russische BBP. Door de hoge olieprijs van vóór 2014 heeft Rusland een aardige buffer

opgebouwd. Echter, wanneer de huidige lage olieprijsen aanhouden, zal deze buffer in 2018 volledig verdwenen zijn (Shapiro, 2016).

Door de lage olie- en gasprijzen en de politieke onrust door het Russische buitenlandbeleid, is de Russische munteenheid in korte tijd sterk gedeprecieerd. Voor een Euro kon men in 2013 40 Roebel krijgen. Begin 2016 kon men voor diezelfde Euro meer dan 85 Roebel krijgen. De koers van de Roebel ten opzichte van de Amerikaanse Dollar volgt een soortgelijke trend.

Koersontwikkeling Russische Roebel ten opzichte van Amerikaanse Dollar (links) en Europese Euro (rechts)

Bron: Bloomberg (2017)

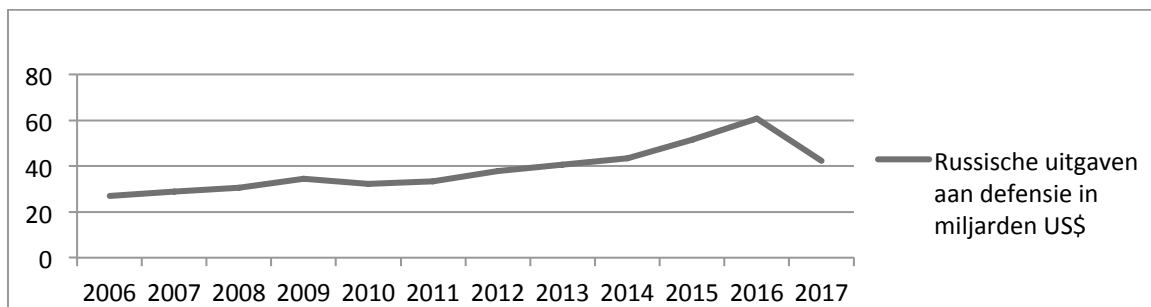
Het effect van een combinatie van de eerdergenoemde factoren, heeft ertoe geleid dat de Russische economie sterk is gekrompen.

4.6 – De militaire spanningen

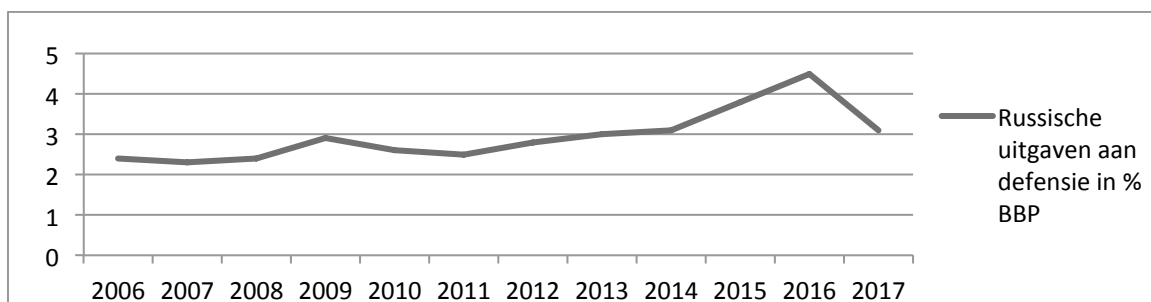
De spanningen tussen Rusland en de NAVO kennen belangrijke gebeurtenissen in het militaire domein. Na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie, is de Russische krijgsmacht sterk ingekrompen. De Sovjet-Unie had eind jaren 80 een krijgsmacht met een omvang van 5 miljoen militairen. Gedurende jaren '90 is het aantal militairen ingekrompen tot 1 miljoen (AIV, 2017: 10). Tijdens de Tsjetsjeense onafhankelijkheidsoorlog in 1994 en 1995 werd duidelijk dat de nieuwe Russische krijgsmacht sterk verwaarloosd was. Van de 1 miljoen militairen waren maar 40.000 militairen inzetbaar, die met vuursteun van tanks naar de regio Tsjetsjenië werden gestuurd. Doordat de troepen slecht gedisciplineerd waren, regelmatig dronken en weinig gemotiveerd waren, duurde het weken voordat de hoofdstad van Tsjetsjenië bereikt werd. In het bezette Tsjetsjenië wist de Russische krijgsmacht slecht om te gaan met onafhankelijkheidsstrijders (Kenez, 2006: 296). De erbarmelijke staat van de Russische krijgsmacht bleef, ondanks

reorganisatiepogingen van wisselend succes, een probleem tot na de vijfdaagse oorlog met Georgië (DIA, 2017: 12). Gedurende deze periode was Rusland vooral afhankelijk van haar nucleaire capaciteit ter verdediging van de staat. Na het conflict met Georgië startte president Poetin met een uitgebreid moderniseringsprogramma. Dit programma voorziet in een investering van 1100 miljard Roebel, waarmee tegen 2020 70% van de krijgsmacht gemoderniseerd zou moeten zijn (DIA, 2017: 12). Modernisering die voortkomen uit dit programma zijn de T-14 tank, de Borey-Klasse nucleaire onderzeeër en de PAK-FA 5^e generatie straaljager. Sinds 2006 zijn de Russische uitgaven aan defensie sterk gestegen. Door de economische problematiek waarin het land verkeerd, is het echter genoodzaakt het voor defensie vrijgemaakte budget te verkleinen in 2017 (DIA, 2017: 20).

Russische uitgaven aan defensie in miljarden US\$

Russische uitgaven aan defensie in % van BBP

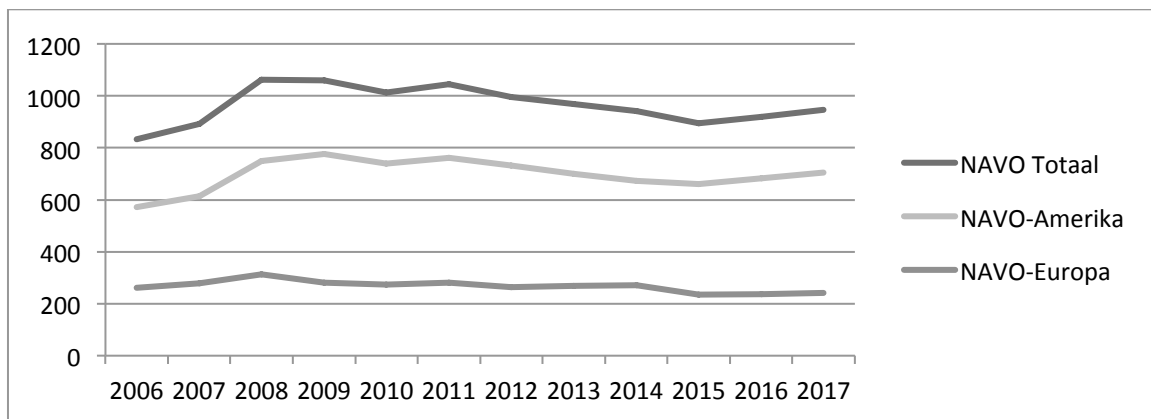

Bron: DIA, 2017: 20

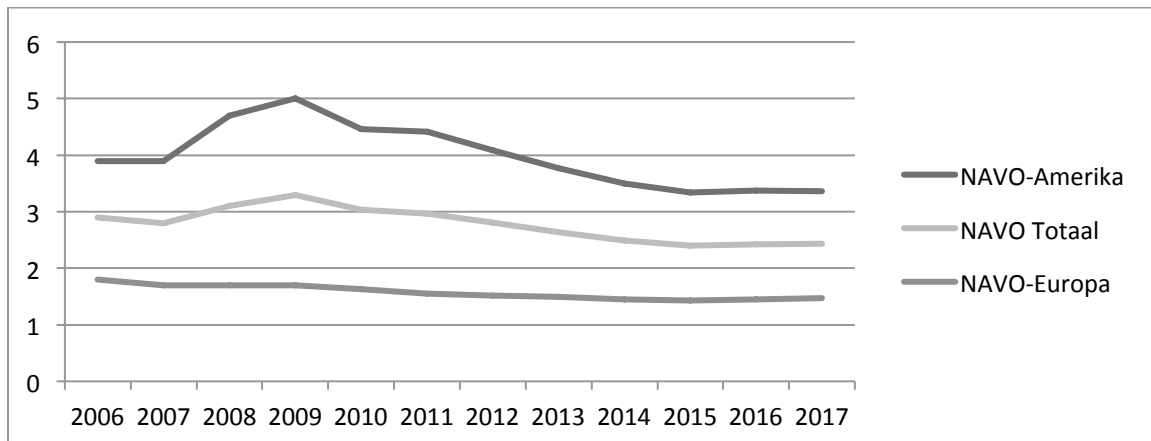
Het wegvallen van de Sovjet-Unie als vijand zorgde voor optimisme bij de NAVO-landen. Sinds 1992 namen de uitgaven aan defensie niet meer toe, maar geleidelijk af (NAVO, 1996). Gedurende de jaren 90 voerden NAVO-lidstaten meerdere operaties uit. In NAVO-verband werden voornamelijk militaire operaties uitgevoerd in voormalig Joegoslavië, nadat een VN mandaat uitbleef. Een inzetbaarheids crisis zoals Rusland die heeft gekend, kwam niet voor bij de NAVO in de jaren 90. Na de aanslagen van 11

september 2001 werd voor het eerst in de geschiedenis artikel 5 van het handvest van de NAVO geactiveerd. Het bondgenootschap intervenieerde militair in Afghanistan (2001) en een coalitie van NAVO-lidstaten en andere landen intervenieerde militair in Irak (2003). In 2008 werd de wereld opgeschrikt door een zware financiële crisis. De militaire inzet in Afghanistan en Irak werd afgebouwd en NAVO-lidstaten grepen deze kans aan om onder andere te bezuinigen op de hoeveelheid militaire machtsbronnen.

NAVO uitgaven aan defensie in miljarden US\$

NAVO uitgaven aan defensie in % van BBP

Bron: NAVO (2017f)

De militaire spanningen tussen NAVO-lidstaten en Rusland zijn opgelopen als gevolg van de crisis in Oekraïne. De NAVO en Rusland ondernemen ieder eigen militaire operaties en oefeningen, maar dialoog daarover is van belang om ongelukken te voorkomen. De NAVO-Rusland Raad is een institutie die daarin kon voorzien. De militaire bezetting en annexatie van De Krim en de actieve militaire betrokkenheid bij de strijd in Oost-Oekraïne, hebben voor een volledige breuk met de NAVO in het algemeen

en het Westen in het bijzonder gezorgd (AIV, 2017: 8). Sindsdien intensiveert Rusland de militaire provocaties. Rusland doet dit door bijvoorbeeld straaljagers laag boven NAVO-eenheden te laten vliegen, wat 'buzzen' heet. (Garamone, 2014). Ook test Rusland de waakzaamheid van NAVO-luchtmachteenheden door met regelmaat militaire toestellen richting Europese (Volkskrant, 2014) en Amerikaanse luchtruimtes te laten vliegen (Ramdharie, 2017). Naast fysieke militaire provocaties vinden er ook provocaties plaats in het cyberdomein. Een voorbeeld hiervan kan gevonden worden in het verspreiden van nepnieuws. Zo verscheen een artikel op verscheidene Russische weblogs waarin het stelt dat Amerikaans marinepersoneel gedemotiveerd is geraakt doordat Russische straaljagers middels een 'buzz' het complete vuurgeleidingssysteem van een fregat hebben platgelegd (StopFake.org, 2014). De activiteiten van Rusland in het cyberdomein beperken zich niet enkel tot nepnieuws. Er zijn vele aanwijzingen dat Rusland de Amerikaanse presidentsverkiezingen in 2016 heeft geprobeerd te beïnvloeden door onder andere mailservers van de Democratische Partij te hacken (CNN, 2017).

In reactie op de Russische militaire inspanningen, ondernemen de NAVO en haar lidstaten een aantal activiteiten. Na jarenlange dalingen van de defensiebudgetten van de NAVO-lidstaten, is er weer sprake van een stijging. Er zijn vier multinationale 'battlegroups' op bataljonsterkte gecreëerd, die gelegerd zijn in de Baltische staten en Polen. Daarnaast is er een snelle reactie-eenheid gecreëerd die binnen twee tot drie dagen ingezet kan worden (VJTF). De NAVO erkent dat offensieve acties in het cyberdomein een versturende werking op moderne samenlevingen kunnen hebben, en stelt zich op als partij om eveneens actief te zijn in het cyberdomein en haar capaciteiten daarin te versterken (NAVO, 2016).

Zoals reeds genoemd beschikt de NAVO beschikt over drie staten die een nucleaire capaciteit hebben: de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk. Binnen de NAVO is er een 'Nuclear Planning Group' opgezet die gaat over de ontwikkeling van het nucleaire beleid en andere nucleaire aangelegenheden binnen de NAVO. Alle lidstaten nemen hier zitting in, behalve Frankrijk. Binnen de nucleaire doctrine van de NAVO staat het concept afschrikking centraal (NAVO, 2015). Dit is het belangrijkste doel van de nucleaire capaciteit. Daarnaast spant de NAVO zich in om het totaal aantal nucleaire wapens op de wereld te verminderen. Echter zal de NAVO als alliantie altijd over een nucleaire capaciteit beschikken zolang deze wapens bestaan. De

stationering van de nucleaire wapens is per krijgsmacht verschillend geregeld. De Verenigde Staten beschikt over een nucleaire driehoek. Frankrijk beschikt over op zee gestationeerde nucleaire wapens (Triomphant-klasse onderzeeboot) en heeft de mogelijkheid ze via de lucht af te leveren (middels jachtbommenwerpers). Het Verenigd Koninkrijk beschikt enkel over op zee gestationeerde nucleaire wapens (Vanguard-klasse onderzeeboot).

Rusland beschikt net zoals de Verenigde Staten over een nucleaire driehoek. Het beschikt over ongeveer een gelijk aantal nucleaire wapens en heeft eveneens een doctrine van afschrikking. Met de verwaarlozing van de Russische krijgsmacht in de eerste twintig jaar na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie, leunde het land in toenemende mate op de nucleaire capaciteit als garantie voor het voortbestaan. De modernisering van de Russische krijgsmacht, bracht ook een modernisering van het nucleaire arsenaal met zich mee. Daarnaast ziet Rusland dat de effectiviteit van conventionele wapens toeneemt. In de toekomst zou een conventioneel wapen dezelfde slagkracht kunnen hebben als een nucleair wapen. Rusland gebruikt dit als motivering in de nucleaire doctrine, om de inzet van nucleaire wapens als antwoord op conventionele wapens mogelijk te maken (DIA, 2017: 22). Hiermee wordt het concept afschrikking verder opgerekt.

5. Analyse van de casus

In dit hoofdstuk staat de analyse centraal. Er wordt aangevangen met een analyse van de staat van de machtsbronnen en de ontwikkelingen daarvan. Op basis daarvan worden de NAVO-lidstaten en Rusland met elkaar in perspectief gezet. Vervolgens worden de diplomatieke, economische en militaire spanningen beschouwd aan de hand van de theorie van het offensief realisme. Hier wordt met name onderzocht in hoeverre de spanningen in de drie domeinen rijmen met de strategieën voor machtsuitoefening van Mearsheimer. Om te analyseren of de beschreven gebeurtenissen passen in het bredere perspectief van het offensief realisme, is gebruikgemaakt van de methodologie van een eerdere studie waarin duidelijk onderscheid wordt gemaakt tussen het diplomatieke, economische en militaire perspectief (Götz, 2016).

Externe druk	Diplomatiek	Economisch	Militair
Hoog	Diplomatieke betrekkingen verbreken	Handelsembargo	Militaire interventie
	Steunen van oppositionele groeperingen	Handelsbeperkingen	Kleinschalige militaire acties
Middelmatig	Invloed uitoefenen op verkiezingen/staatshoofd	Acquisitie van strategische economische bronnen	Aansteken interne onrust
	Politieke druk (diplomatiek protest, terugroepen ambassadeur)	Leningen en kredieten onder voorwaarden	Militaire activiteit in grensgebieden
Laag	Aangrenzende staten vastleggen in institutionele regelingen	Handelsconcessies	Ondersteuning/training veiligheidsdiensten
	Aanknopen banden met hoge overheidsfunctionarissen	Economische steun	Export van wapens en militair materieel

Bron: Götz (2016: 306)

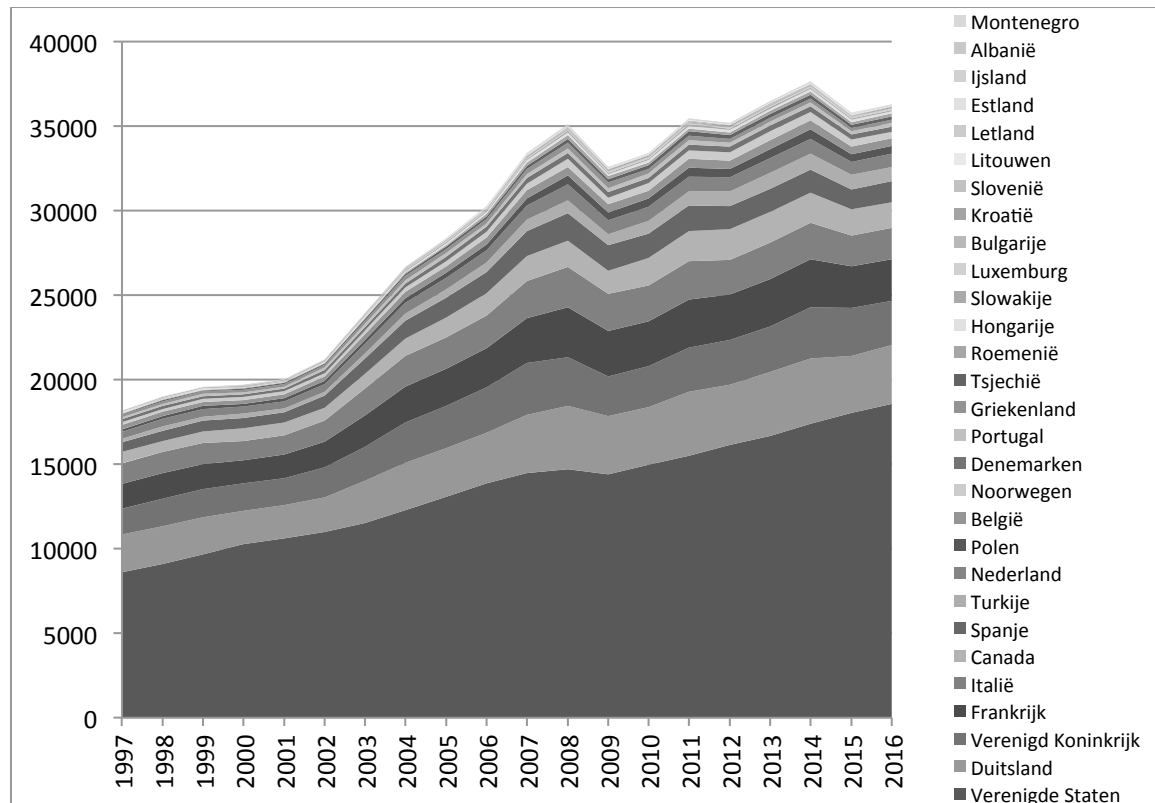
5.1 – Analyse van de achtergrond: machtsbronnen

De machtsverhoudingen in de wereld werden tussen de Tweede Wereldoorlog en 1990 gekenmerkt door een bipolaire situatie. Twee grootmachten probeerden aanspraak te maken op regionale hegemonie, en probeerden ieder op hun eigen manier de machtsbalans te beïnvloeden in het eigen voordeel. Na de val van de Sovjet-Unie, veranderde de bipolaire situatie in een unipolaire situatie, waarbij de VS regionale hegemonie verwierf. De unipolaire situatie lijkt echter ten einde te komen. Economisch gezien heeft China vele meters gemaakt, en is het inmiddels de tweede economie ter

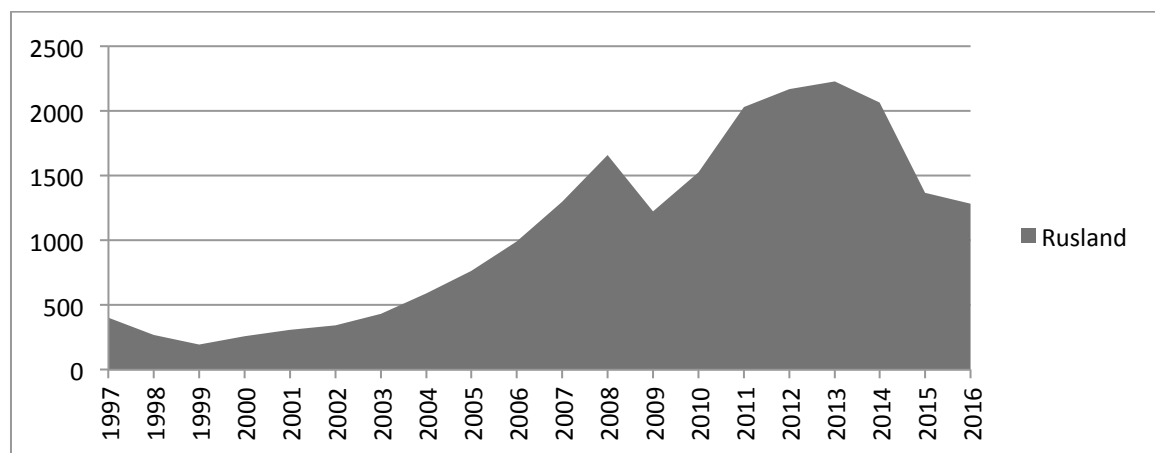
wereld. Net als China groeit India sterk, met op de lange termijn een grotere bevolking dan China. Rusland eist zijn plek op bij het wereldtoneel. Er lijkt zich een multipolaire wereldorde af te tekenen.

Wanneer er geconcentreerd wordt op de aanwezige machtsbronnen, kunnen we zien dat er grote verschillen zitten tussen de NAVO-lidstaten en Rusland.

Geaggregeerd BBP van NAVO lidstaten in miljarden US\$, 1997-2016

BBP van Rusland in miljarden US\$, 1997-2016

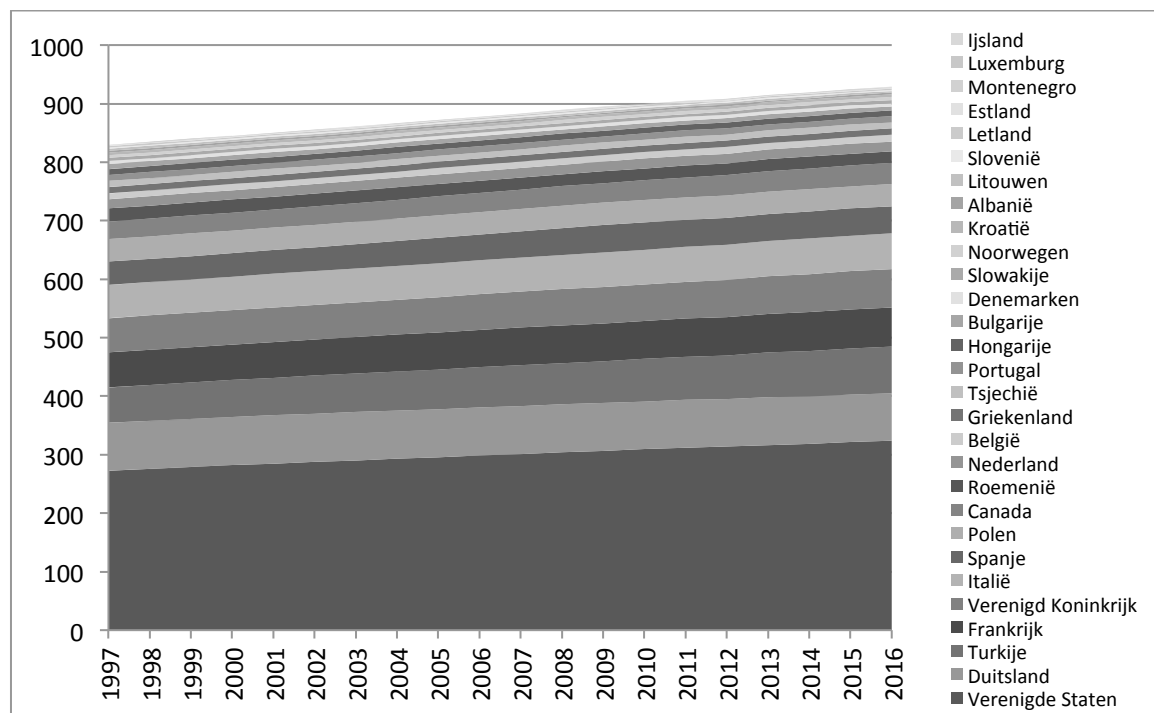

Bron: Wereldbank (2017)

De verschillen zijn zeer groot. Uiteraard is dat te verklaren doordat de NAVO een alliantie van 29 staten is, waartussen een aantal staten zitten die te definiëren zijn als grootmacht. Wanneer alle NAVO-lidstaten en Rusland geordend worden op de hoogte van het BBP, dan komt Rusland anno 2016 op een zevende plaats, vlak boven Spanje. Hoewel het BBP slecht één van de vele variabelen is die een grootmacht kan indiceren, is het wel een belangrijke (Mearsheimer, 2014a: 61, Voorhoeve, 1995: 57). Op basis van het BBP is te stellen dat het economisch fundament ontbreekt voor de Russische ambities om een grootmacht te worden.

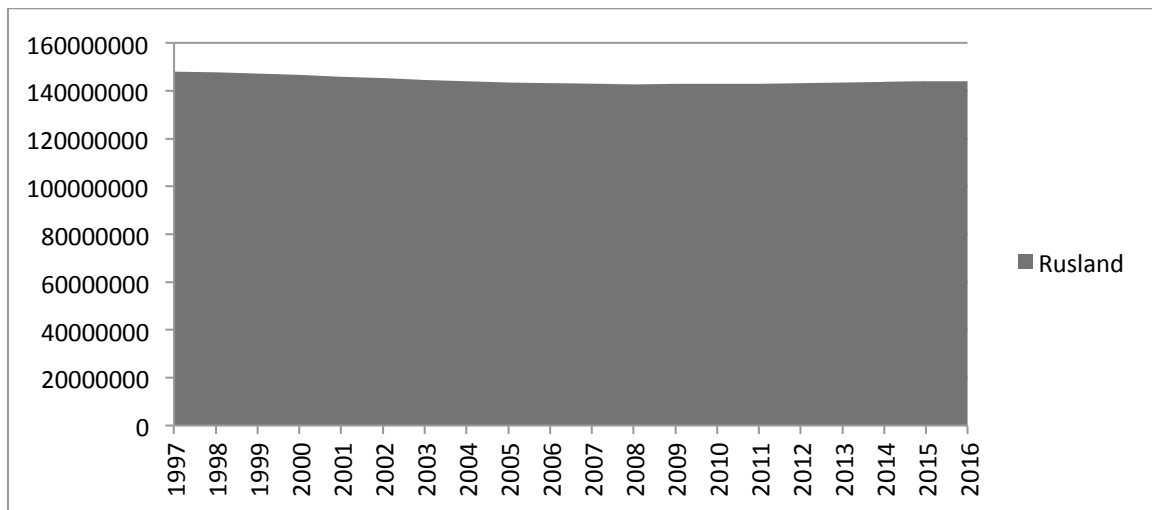
Wanneer er gekeken wordt naar de andere latente machtsbron, het bevolkingsaantal, dan is duidelijk te zien dat sinds 1997 de bevolking van Rusland licht gekrompen is. Wanneer alle NAVO-lidstaten aanschouwd worden, kan duidelijk worden gezien dat er sprake is van een gestage groei. In relatieve zin zijn de verschillen tussen de latente machtsbron 'bevolking' kleiner dan bij de latente machtsbron BBP. Op basis van bevolkingsaantal, zou Rusland in vergelijking met de NAVO de tweede plek innemen. In Europa is Rusland veruit het volkrijkste land. Neemt men de Europese NAVO-lidstaten als referentiekader, dan beschikt Rusland over één derde van het bevolkingsaantal.

Geaggregeerde bevolking van NAVO-lidstaten in miljoenen, 1997-2016

Bron: Wereldbank (2017)

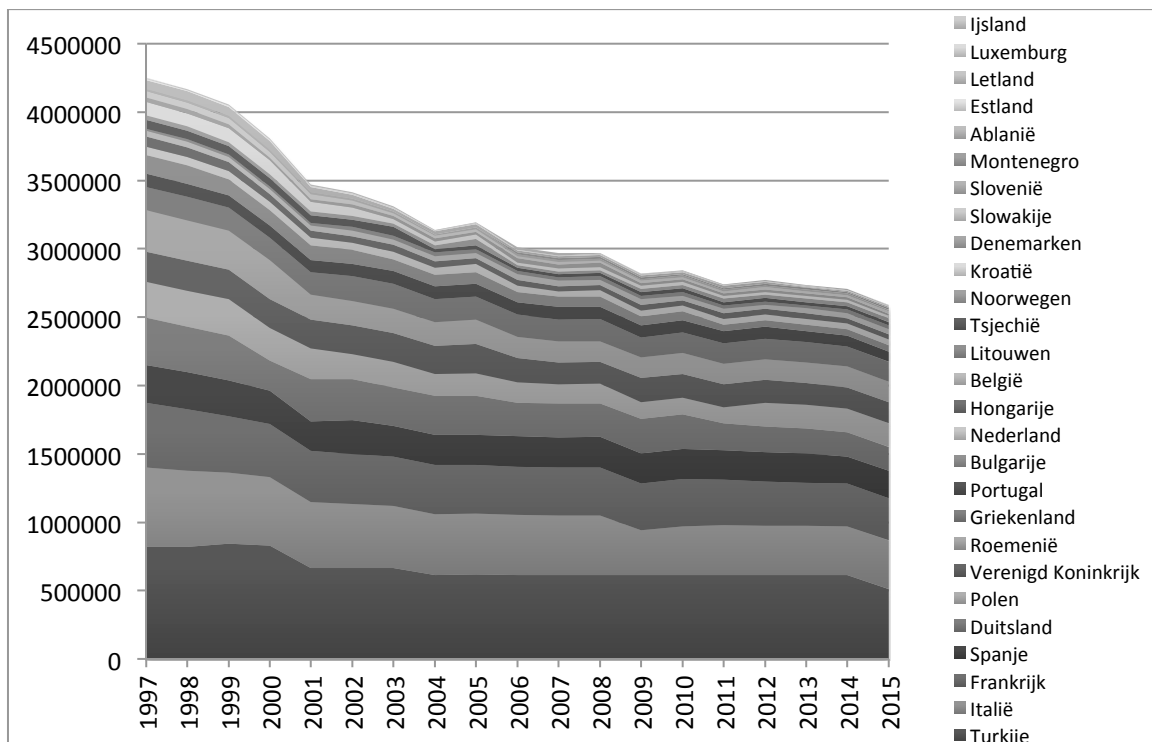
Bevolking van Rusland in miljoenen, 1997-2016

Bron: Wereldbank (2017)

Qua militaire machtsbronnen lopen de verschillen minder uiteen. Op het Europese vasteland hebben de NAVO-lidstaten de krijgsmacht sinds 1997 sterk laten inkrimpen. De lidstaten beschikten in 1997 nog over meer dan 4 miljoen militairen. In 2015 was het aantal militairen gekrompen tot onder de 2,5 miljoen.

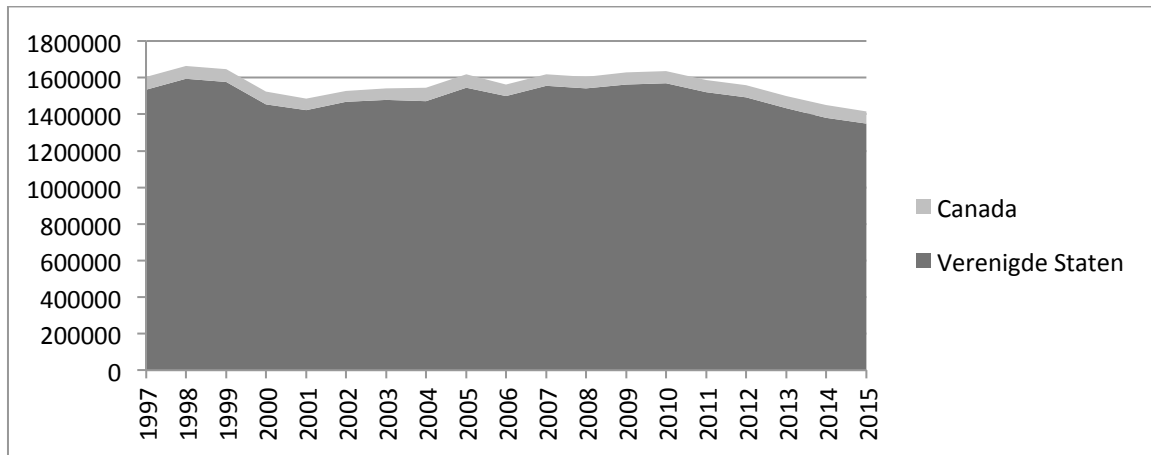
Geaggregeerde hoeveelheid militairen NAVO-lidstaten in Europa, 1997-2015

Bron: Wereldbank (2017)

De overzeese NAVO-lidstaten hebben een minder sterke krimp van de personeelsbestanden gezien in de periode 1997-2015. Van 1,8 miljoen militairen is dit aantal gekrompen naar iets onder de 1,6 miljoen.

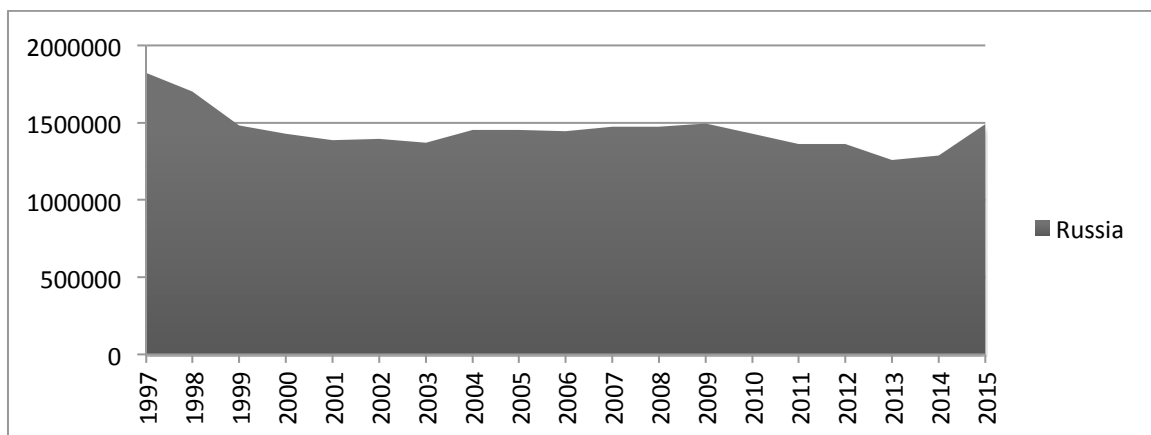
Geaggregeerde hoeveelheid militairen overzeese NAVO-lidstaten, 1997-2015

Bron: Wereldbank (2017)

De krijgsmacht van de Sovjet-Unie had eind jaren 80 een krijgsmacht met een omvang van 5 miljoen militairen. De krijgsmacht is in de jaren '90 sterk gekrompen. In 1997, toen Rusland en de NAVO een samenwerkingsovereenkomst sloten, had de Russische krijgsmacht een omvang van net iets meer dan 1,8 miljoen militairen. In 18 jaar tijd is dit geslonken tot iets meer dan 1,4 miljoen. Het is noemenswaardig dat sinds 2013 de omvang van de Russische krijgsmacht weer groeit.

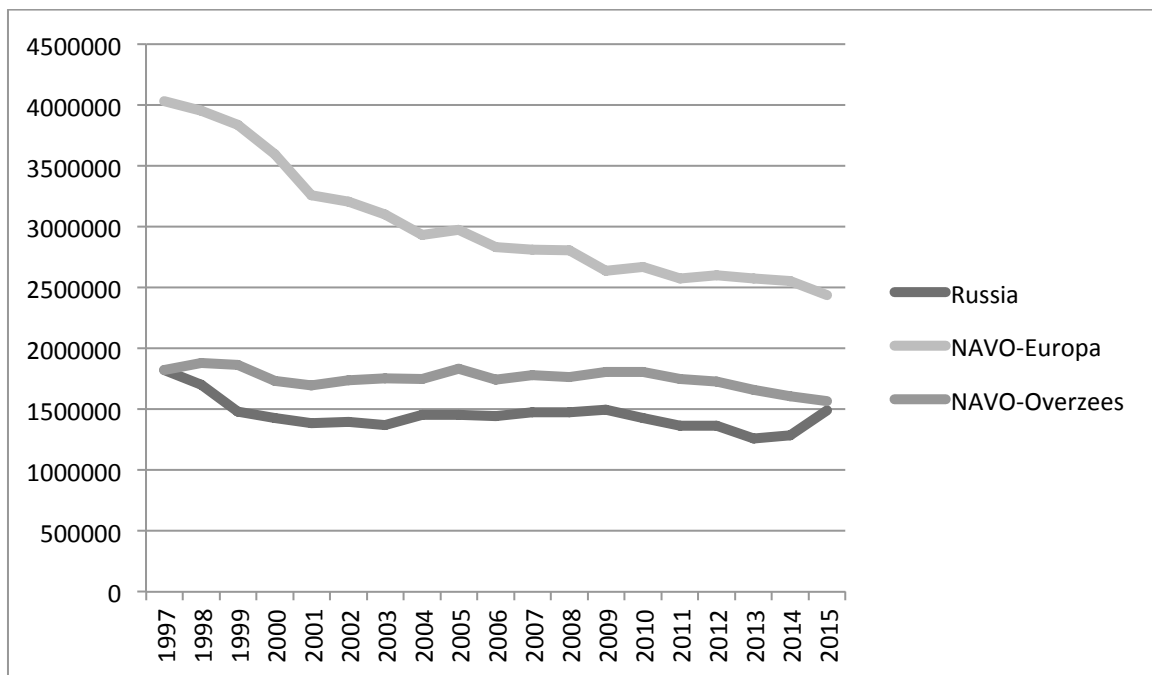
Hoeveelheid militairen Rusland, 1997-2015

Bron: Wereldbank (2017)

Wanneer de omvang van de krijgsmachten van de NAVO-lidstaten worden vergeleken met de Russische krijgsmacht, lopen ze qua hoeveelheid veel minder uiteen dan de latente machtsbronnen doen vermoeden. Deze statistieken zeggen wat over de sterkte en potentie van zowel de Russische staat als de NAVO als alliantie. Er moet echter wel een slag om de arm worden gehouden, omdat zaken als kwaliteit van het materieel en personeel, leiderschapskwaliteiten en organisatiestructuur niet worden meegenomen.

Vergelijking omvang krijgsmacht Rusland met NAVO, uitgesplitst naar overzees en Europa, 1997-2015

Bron: Wereldbank (2017)

Daarom is het belangrijk om het vermogen tot verrassen te belichten. De Russische krijgsmacht heeft als voordeel ten opzichte van de NAVO, dat het niet bestaat uit 29 krijgsmachten met naast gemeenschappelijke belangen ook eigen belangen. Dit leidt ertoe dat de Russische krijgsmacht sneller kan ingrijpen en daarmee een groter vermogen heeft om te verrassen. Op de korte termijn is dit een strategisch voordeel ten opzichte van de NAVO.

5.2 – Analyse van de diplomatieke spanningen

Sinds het uiteenvallen van de Sovjet-Unie, zijn de spanningen tussen de NAVO en Rusland langzaam opgelopen. In eerste aanleg hebben met name de uitbreidingen van de NAVO frictie met Rusland veroorzaakt. Rusland heeft zich steeds verder ingesloten zien raken met NAVO-lidstaten, waarmee een democratische invloedssfeer zich uitbreidde. Hierdoor lijkt het mogelijk een parallel te trekken met de expansie van de Sovjet-Unie na het einde van de Tweede Wereldoorlog. Er is echter een belangrijk verschil tussen de uitbreidingen van de Sovjet-Unie en de NAVO. De Sovjet-Unie forceerde Oost-Europese landen om deel uit te maken van het Oostblok en het Warschaupact. De NAVO is een alliantie met lidmaatschap op basis van vrijwilligheid, waarbij geen gebruik is gemaakt van dwang. Er is geen gebruikgemaakt van een machtsverwervingsstrategie zoals Mearsheimer die beschrijft.

De NAVO heeft de uitbreidingen van 1999, 2004 en 2009 niet als specifiek doel gehad, noch openlijk, noch verborgen. Artikel 10 van het handvest van de NAVO wijst op een open deurbeleid. Al begin jaren '90 was bekend dat de lidstaten uitbreiding niet zouden blokkeren. Tegelijkertijd heeft Rusland in een vroeg stadium duidelijk gemaakt geen voorstander te zijn van uitbreiding. De uitbreidingen hebben uiteindelijk toch plaatsgevonden, met als gevolg dat de externe druk op Rusland hoger werd. Redenerend vanuit het offensief realisme, is het niet verrassend dat Rusland zich diplomatiek gezien assertiever is gaan opstellen. Rusland heeft de NAVO van oudsher als bedreiging voor haar eigen voortbestaan gezien. Met de uitbreidingen ontstonden er 'forward operating bases' dichterbij Russisch grondgebied, een gebeurtenis die een grote mogelijkheid altijd zal proberen te voorkomen. Diplomatiek gezien zijn vrijwel alle middelen aangewend. Al sinds de val van de Sovjet-Unie heeft Rusland geprobeerd Oekraïne en Georgië (en andere voormalige Warschaupact lidstaten) middels de oprichting van het Gemenebest van Onafhankelijke Staten in de Russische invloedssfeer geprobeerd te houden. Beide staten zijn echter uitgetreden, Oekraïne in 1993 en Georgië in 2008. Poetin heeft Oekraïne in de invloedssfeer geprobeerd te houden door banden aan te knopen met pro-Russische overheidsfunctionaris Janoekovitsj (Aslund, 2009: 217) en diens vlucht uit Oekraïne in 2014 gefaciliteerd (De Standaard, 2015). Diplomatiek protest heeft meerdere malen plaatsgevonden, zowel bij de NAVO als staten die Rusland tot haar invloedssfeer rekent. Invloed op verkiezingen of het staatshoofd is recentelijk nog uitgeoefend tijdens de Amerikaanse presidentsverkiezingen. Oppositionele

groeperingen werden gesteund in de VS (Harding, 2016), Frankrijk (Front National) en Oostenrijk (Bradley, 2017). Momenteel zijn de diplomatieke betrekkingen tussen de NAVO en Rusland verbroken. Rusland onderhoudt nog wel bilaterale diplomatieke betrekkingen met NAVO-lidstaten (NAVO, 2017c).

Vanuit de NAVO is diplomatiek gezien op eenzelfde manier opgetreden, echter vooral in reactie op Russische handelingen. Aangrenzende staten zijn (vrijwillig) lid geworden en daarmee vastgelegd in institutionele regelingen van de NAVO. Diplomatiek protest vindt met regelmaat plaats bij de Russische vertegenwoordiging (NAVO, 2017c). De NAVO zelf heeft geen invloed uitgeoefend op verkiezingen in Rusland, Georgië of Oekraïne. Echter hebben individuele lidstaten en de EU de protesten op het Onafhankelijkheidsplein in Kiev omarmd en diplomatiek gesteund.

Binnen de OVSE vindt dialoog tussen NAVO-lidstaten en Rusland op gelijke voet plaats. De OVSE is sinds de uitbraak van de oorlog in Oekraïne het belangrijkste overlegorgaan tussen oost en west. De haaks op elkaar staande visies worden hier duidelijk, en zijn dermate verschillend dat het invloed heeft op het functioneren van de OVSE zelf.

Externe druk	Diplomatiek	Datum	Actie Rusland	Datum	Actie NAVO
Hoog	Diplomatieke betrekkingen verbreken			mrt-08	NAVO schorst alle samenwerking met Rusland
	Steunen van oppositionele groeperingen	feb-14	Rusland steunt separatistische groeperingen Donbass en De Krim	2013, 2014	Steun NAVO-lidstaten aan pro-EU demonstraties Oekraïne
		jul-08	Rusland steunt separatistische groeperingen Abchazië en Zuid-Ossetië		
Middelmatig	Involed uitoefenen op verkiezingen/staatsvoofd	2016, 2017	Steun Russisch regime aan eurosceptische oppositionele partijen in verkiezingen in NAVO-lidstaten	apr-14	NAVO-lidstaten implementeren 'smart sanctions' jegens contacten rondom Poetin
	Politieke druk (diplomatiek protest, terugroepen ambassadeur)	1999, 2004, 2009, 2017	Rusland protesteert tegen NAVO uitbreidingen	mrt-14	NAVO protesteert jegens Ruslands' inmenging in conflict Oekraïne
Laag	Aangrenzende staten vastleggen in institutionele regelingen	dec-91	Rusland initieert Gemenebest van Onafhankelijke Staten	apr-08	NAVO verwelkomt Georgië en Oekraïne
				1999, 2004, 2009, 2017	NAVO breidt uit met voormalige Warschaupact-staten
	Aanknopen banden met hoge overheidsfunctionarissen	sep-06	Poetin-Janoekovitsj connectie		

Alle instrumenten zijn door het Russische regime en de NAVO gebruikt, waardoor te concluderen is dat de diplomatieke spanningen hoog zijn. Dit correspondeert met een volgens het offensief realisme hoge externe druk.

5.3 – Analyse van de economische spanningen

De economische spanningen tussen NAVO-lidstaten en Rusland begonnen onbedoeld toen het Russische regime en Kiev in meerdere winters in de periode 2005-2010 disputen hadden over gasleveranties. Veel gas wat door het Russische Gazprom aan Europa wordt geleverd, wordt via Oekraïne getransporteerd. Als gevolg van de afsluiting van gaspijpleidingen om Oekraïne het gas te ontfangen, nam het transport naar Europa eveneens af. Meerdere NAVO-lidstaten ondervonden grote energieproblemen als gevolg van de disputen tussen Rusland en Oekraïne. Het gevolg van de gasproblematiek was dat Europese NAVO-lidstaten het vertrouwen verloren in Rusland en Oekraïne, en zelf interconnectoren gingen bouwen om gas beter tussen Europese landen te kunnen verdelen. Het Russische regime had ondertussen bouwprojecten laten starten om Russisch gas direct aan Europese landen te leveren, zonder tussenkomst van Oekraïne. Deze projecten heten Nord Stream en South Stream. Nord Stream is opgeleverd in 2011, waardoor gas rechtstreeks van Rusland naar Duitsland kan worden getransporteerd (Clingendael, 2013). South Stream, wat gasleveranties van Rusland aan Bulgarije mogelijk zou moeten maken, is door Rusland stopgezet in verband met de reactie van NAVO-lidstaten op de Russische inmenging in de Oekraïense crisis (Korsunskaya, 2014, Ramani, 2017).

In een poging Oekraïne een pro-Russisch beleid te laten voeren, bood Moskou eind 2013 Oekraïne een lening aan. Oekraïne had hierdoor de mogelijkheid het aanbod van de Europese Unie af te slaan. Het ingaan op het Russische aanbod van president Janoekovitsj leidde uiteindelijk tot zijn val en de opkomst van een Europees-Atlantisch georiënteerde regering. De daaropvolgende annexatie van De Krim en de Russische steun aan separatistische groeperingen in Oost-Oekraïne, werden door zowel Europese NAVO-lidstaten als de VS beantwoord met financiële en economische sancties. Rusland stelde als antwoord daarop tegensancties in.

Externe druk	Economisch	Datum	Actie Rusland	Datum	Actie NAVO
Hoog	Handelsembargo				
	Handelsbeperkingen	jul-14	Rusland stelt tegensancties in	jul-14	NAVO-lidstaten stellen financiële en economische sancties in
		2005-2010	Interrupties gasleveranties Rusland aan Oekraïne (en Europese landen)		
Middelmatig	Acquisitie van strategische economische bronnen	2005-2011	North-stream & South-stream pijpleidingen Rusland-NAVO-lidstaten		
	Leningen en kredieten onder voorwaarden	dec-13	Rusland biedt krediet aan aan Oekraïne	2013, 2014	NAVO-lidstaten bieden Oekraïne krediet aan onder vlag EU
Laag	Handelsconcessies				
	Economische steun			mrt-08	NAVO-lidstaten bieden Oekraïne economische hulp aan

5.4 - Analyse van de militaire spanningen

De oorlog met Georgië naar aanleiding van de ambitie van Georgië om NAVO-lid te worden, vormt een duidelijk signaal dat het Russische regime militaire actie in het hoogste geweldsspectrum niet schuwt. Rusland heeft deze oorlog gewonnen, zij het met moeite, en daarmee voorkomen dat Georgië lid werd van de NAVO. De daaropvolgende militaire confrontatie vond plaats op De Krim, wat door Rusland in één maand tijd geannexeerd werd. De oorlog met Georgië en de annexatie van De Krim zijn het bewijs van duidelijke militaire interventies geweest. In Oost-Oekraïne steunde Rusland de separatistische bewegingen in de regio's Donetsk en Loehansk met militaire wapensystemen, inclusief personeel. Hier is sprake van een combinatie van export van wapens en militair materieel, ondersteuning en training van veiligheidsdiensten en militaire activiteit in grensgebieden; en het aansteken van interne onrust. Niet alleen met Oekraïne hebben militaire vormen van machtsuitoefening plaatsgevonden. Ook richting de NAVO is daar sprake van. Zo onderneemt Rusland militaire oefeningen nabij de grens met NAVO-lidstaten, zoals de Baltische staten. Daarnaast provoceert Rusland NAVO-eenheden middels 'buzzes' met straaljagers en het vliegen nabij luchtruimen van NAVO-lidstaten. Hier is eveneens sprake van militaire activiteit in het grensgebied. Ook tracht Rusland interne onrust te stoken, door middel van het verspreiden van nepnieuws en hackcampagnes. Rusland gebruikt ieder aanwezig instrument in het militaire domein.

In reactie op de Russische militaire assertiviteit, reageert de NAVO met een aantal militaire instrumenten. Onder leiding van de NAVO worden de Baltische staten en Polen

militair versterkt. Vier uit NAVO-lidstaten samengestelde ‘battlegroups’ op bataljonsterkte zijn aanwezig om eventuele Russische militaire acties af te schrikken. Daarnaast wordt er regelmatig door deze ‘battlegroups’ geoefend, waarvoor ook extra militair personeel en materieel wordt ingevlogen. Ook buiten het verdragsgebied is de NAVO bezig om Rusland af te schrikken. In Oekraïne ondersteunt de NAVO de krijgsmacht en diens leiding op allerlei manieren. Sinds de interventie van Rusland op De Krim ondersteunen NAVO-krijgsmachten Oekraïne op het gebied van training, ‘public relations’, technische zaken, financiën en een hervorming van de defensie- en veiligheidsindustrie (NAVO, 2017e).

Externe druk	Militair	Datum	Actie Rusland	Datum	Actie NAVO
Hoog	Militaire interventie	feb-14	Rusland bezet Oekraïense regio De Krim		
		aug-08	Rusland intervenueert in Georgië		
	Kleinschalige militaire acties	2013-heden	Rusland stuurt militaire adviseurs naar Oekraïense regio Donbass		
Middelmatig	Aansteken interne onrust	2013-heden	Rusland steunt separatistische bewegingen in Oekraïense regio's Donbass en De Krim		
	Militaire activiteit in grensgebieden	2013-heden	Rusland houdt militaire oefeningen in grensgebied Oekraïne	2014-heden	NAVO houdt militaire oefeningen in Baltische staten
		2013-heden	Rusland houdt militaire oefeningen in grensgebied Baltische staten	2014-heden	NAVO versterkt militaire aanwezigheid in Baltische staten en Polen
Laag	Ondersteuning/training veiligheidsdiensten	2014-heden	Russische militairen adviseren separatistische groeperingen in Oekraïense regio's Donbass en De Krim	2014-heden	NAVO ondersteunt krijgsmacht Oekraïne met training, financiering, PR en technische zaken
	Export van wapens en militair materieel	2014-heden	Russische krijgsmacht verstrekt wapens en militair materieel aan separatistische groeperingen in Oekraïense regio's Donbass en De Krim		

5.5 – De gekozen strategie

Op het gebied van ieder domein gebruikt Rusland meerdere instrumenten jegens de NAVO en staten die het probeert te beïnvloeden: Oekraïne en Georgië. Het Russische regime heeft een oorlog gevoerd met Georgië, en militaire geïntervenieerd in de Oekraïense regio De Krim. Het is dan ook vast te stellen dat ‘oorlog’ een door het Russische regime gebruikte strategie is. De strategie is gebruikt jegens Georgië en Oekraïne, maar niet jegens NAVO-lidstaten zelf. Daar past de strategie ‘bedreiging’ beter. Diplomatiek gezien waarschuwt het Russische regime de NAVO en haar lidstaten sinds

1994 dat Rusland niet akkoord gaat met uitbreidingen. Diplomatiek protest, tot en met diplomatieke sancties, volgden in reactie op NAVO uitbreidingen. Economisch gezien heeft Rusland eveneens sancties geïmplementeerd, vooral in reactie op sancties van NAVO-lidstaten. Militair gezien is er duidelijk sprake van een bedreigende strategie. Het verhogen van de aanwezigheid van militaire mchtsbronnen nabij de grens van het NAVO verdragsgebied is een dreiging op zichzelf. Meerdere grootschalige militaire oefeningen, waarbij de krijgsmacht eveneens de nucleaire capaciteit betreft, moeten de NAVO duidelijk maken dat de Russische krijgsmacht een geoliede machine is die zich niet alleen kan verdedigen maar ook offensief te werk kan gaan. Van een oorlog is momenteel geen sprake, maar een bedreigende strategie is zeker vast te stellen.

De NAVO neemt de Russische bedreiging serieus. In reactie op de oorlog met Georgië was de NAVO nog mild. Een korte onderbreking van de relaties tussen de NAVO en Rusland was daarvan het gevolg. Sinds de militaire interventie van Rusland op De Krim, zijn de maatregelen van het bondgenootschap verhevigd. De NAVO en haar lidstaten hebben diplomatiek geprotesteerd tegen de Russische interventie, waarbij de NAVO uiteindelijk de diplomatieke betrekkingen met Rusland heeft verbroken. Dit is het zwaarste instrument binnen het diplomatieke domein. NAVO-lidstaten zouden zelf verder kunnen gaan door eveneens de diplomatieke betrekkingen te verbreken, echter is dat nog niet gebeurd. Wel hebben NAVO-lidstaten op andere internationale fora zoals de OVSE en de VN duidelijk gemaakt dat de Russische militaire handelingen in strijd zijn met het Boedapest Memorandum, en deze handelingen veroordeeld. Deze veroordelingen zijn door de internationale gemeenschap gesteund met wisselend succes. In het economische domein zijn sancties geïmplementeerd. Een volledig embargo bestaat nog niet, maar kan ook onnodig veel economische schade aan alle betrokken partijen toebrengen. Daarom is er voornamelijk gebruikt van 'smart-sanctions', die effectiever worden geacht. Militair probeert de NAVO de Russische krijgsmacht bij te blijven. De vier 'battlegroups' zijn van kleinere omvang dan de Russische militaire aanwezigheid vlakbij de grens. Echter zijn er wel initiatieven genomen sinds 2014 om de militaire aanwezigheid te versterken. Ook de tendens van bezuinigen op de defensieapparaten is sinds de 2014 gekeerd. De NAVO en haar lidstaten nemen maatregelen, maar altijd in antwoord op Russische handelingen. Daarmee lijkt er sprake te zijn van een balancerende strategie.

6. De hypothesen en de feiten

Op basis van het offensief realisme zijn drie hypothesen opgesteld. Eerst worden de twee deelhypothesen behandeld, alvorens de hoofdhypothese kan worden getest.

Confrontatie met deelhypothese H2

Hypothese H2 gaat in op het belangrijkste doel van de staat volgens het offensief realisme: het bereiken van regionale hegemonie.

H2: Regionaal hegemonisme verklaart het buitenlandbeleid van de Russische Federatie

In de analyse is naar voren gekomen dat Rusland in zowel het diplomatieke, economische en militaire domein een agressief buitenlandbeleid voert. Het Russische regime gebruikt een veelvoud aan instrumenten om zijn doelen te behalen, zoals het voorkomen van NAVO-expansie en het destabiliseren van NAVO-lidstaten en tussenliggende staten. Vastgesteld is dat de gebruikte Russische instrumenten in lijn zijn met een strategie van machtsverwerving, specifiek het voeren van oorlog en bedreiging. Het Russische regime heeft op meerdere momenten duidelijk gemaakt dat het wil worden gezien en worden behandeld als een grote mogendheid (Frolov, 2015, Ramani, 2017). Het uitbreiden van de eigen invloedssfeer en het tegenhouden van een bedreigende invloedssfeer, gecombineerd met de Russische investeringen in militaire machtsbronnen, lijken te wijzen op een Russisch streven naar regionaal hegemonisme. Hiermee kan worden gesteld dat hypothese H2 van toepassing is.

Confrontatie met deelhypothese H3

Hypothese H3 gaat in op het door de NAVO gevoerde beleid jegens Rusland. Het offensief realisme stelt dat een staat of een groep staten reageert op een staat die macht probeert te verwerven door te balanceren.

H3: Een balancerende strategie verklaart het beleid van de NAVO jegens de Russische Federatie.

Binnen de NAVO zijn de uitgaven aan de krijgsmachten en de omvang daarvan in de jaren na de val van de Sovjet-Unie achtereenvolgens gedaald. Ook in de periode dat artikel 5 van het handvest van de NAVO werd geactiveerd naar aanleiding van de terroristische aanval op de VS, en de daaropvolgende militaire interventies in Afghanistan en Irak, bleven de uitgaven gemiddeld gezien dalen. Het jaar 2014 bracht daarin een omslag teweeg. In het jaar dat Rusland de Oekraïense regio De Krim annexeerde en de strijd in de regio's Donetsk en Loehansk begon te steunen, stegen de uitgaven aan defensie binnen de NAVO weer. Ook verkondigde de NAVO alsmede NAVO-lidstaten individueel, hun ongenoegen over het Russische handelen jegens Oekraïne. De veroordelingen werden kracht bijgezet middels diplomatieke en economische sancties. Militair gezien namen niet alleen de budgetten toe, ook intensiverden de oefeningen onder auspiciën van de NAVO. Vier battlegroups op bataljonssterkte werden opgericht en gelegerd in de Baltische staten en Polen. Alle genoemde gebeurtenissen volgden op Russische handelingen. Er kan worden gesproken van een balancerende strategie. Hiermee kan worden gesteld dat hypothese H3 van toepassing is.

Confrontatie met hypothese H1

De twee deelhypotheseën zijn van toepassing; deze gaan duidelijk dieper in op de gevoerde strategieën van enerzijds de NAVO en anderzijds Rusland. Deze hypotheseën dienen als doel een deel van de theorie van het offensief realisme te bewijzen. Hypothese H1 gaat dieper in op het offensief realisme in algemene zin.

H1: Het offensief realisme vormt een verklaringsgrond voor de huidige spanningen tussen de NAVO en Rusland.

Op strategisch vlak is duidelijk dat het offensief realisme een verklaringsgrond biedt voor de huidige spanningen tussen de NAVO en Rusland. Echter hebben we gezien dat bij het vaststellen van de hoeveelheden machtsbronnen, er tussen de NAVO-lidstaten en Rusland grote verschillen bestaan. Qua latente machtsbronnen is Rusland een land wat een bevolkingsaantal heeft wat niet in verhouding staat tot de Europese NAVO-lidstaten, laat staan de NAVO als geheel. Daarnaast krimpt het bevolkingsaantal van Rusland geleidelijk, terwijl het bevolkingsaantal van de NAVO-lidstaten een constante groei laat

zien. Ondanks het krimpende bevolkingsaantal, is Rusland nog steeds een groot land. Binnen het continent Europa heeft Rusland het hoogste bevolkingsaantal.

Wanneer het BBP van Rusland vergeleken wordt met de NAVO lidstaten, is het verschil groter. Economisch gezien heeft Rusland na 2013 een grote depressie meegemaakt. De lage olie- en gasprijzen, de depreciërende Roebel en de westerse economische sancties liggen hieraan ten grondslag. Op basis van de latente machtsbronnen, maakt Rusland de ambities van een supermogendheid niet waar. Regionale hegemonie lijkt ver weg te zijn.

Qua militaire machtsbronnen lijkt Rusland meer aanspraak te maken op de status van grote mogendheid. Het land heeft een grote nucleaire capaciteit met een militaire doctrine die deze capaciteit integreert in de conventionele krijgsmacht. Daarnaast beschikt het land over een zeer grote landmacht, een marine met een grote hoeveelheid nucleaire onderzeeboten, en een luchtmacht met onder andere een grote transportcapaciteit. Een investeringsprogramma ter waarde van 700 miljard dollar is opgezet om de krijgsmacht te moderniseren, waarmee het een veel mobielere en sneller inzetbare machtsbron wordt. Daarmee maakt het militair gezien de ambitie van een supermogendheid wel waar.

Paradoxaal genoeg zorgt juist de huidige strategie van Rusland ervoor dat het landen die het binnen zijn invloedssfeer zou kunnen rekenen, van zich afstoot. In Oekraïne en Georgië zijn pro-Europese politici aan de macht (BBC, 2014; Euractiv, 2014), en binnen de EU wordt al lange tijd gewerkt aan beleid wat erin moet resulteren dat de afhankelijkheid van Russisch gas afneemt. Kortom, de huidige strategie van Rusland, die het land terug moet laten keren op het toneel van de supermogendheden, weerhoudt het land er juist van om daadwerkelijk terug te keren als supermogendheid. Dit doet de vraag opwekken waarom het Russische regime een buitenlandbeleid voert op basis van offensief realistische principes. Een land met 140 miljoen inwoners en grote hoeveelheden natuurlijke hulpbronnen zoals landbouwgrond, gas en olie heeft een grote economische potentie. Een rationeel strategisch buitenlandbeleid zou de blokkades die op dit moment de economische ontwikkelingen afremmen, kunnen wegnemen. Hiermee ligt de weg naar een sterke economische groei open. Hoewel het Russisch buitenlandbeleid op strategisch vlak rationeel lijkt, is het irrationeel gemotiveerd. Het land meent aanspraak te kunnen maken op een status als supermogendheid, maar

economisch gezien is het even groot als Spanje. De vraag is waardoor deze irrationaliteit wordt veroorzaakt.

Mogelijk kan de oorzaak gevonden worden in het feit dat Rusland ooit een supermogendheid was. De Koude Oorlog stond in het teken van een confrontatie tussen twee supermogendheden, twee ideologieën, twee economieën. De Sovjet-Unie had een prominente plaats op het wereldtoneel. Poetin ziet het als een grote tragedie dat de Sovjet-Unie uiteen is gevallen (Sanders, 2014) en ziet het als doel van het huidige Russische regime dat de status van supermogendheid wordt hersteld. Binnen het rapport van de Commissie van Wijzen wordt door de Russische diplomaat Karaganov verwezen naar het verdrag van Versailles (Panel of Eminent Persons, 2015: 9, 26), waarmee Duitsland na de Eerste Wereldoorlog kunstmatig klein werd gehouden en verplicht werd tot jarenlange herstelbetalingen. Een deel van de opkomst van Hitler kan verklaard worden door zijn capaciteiten om gebruik te maken van de politieke en economische onvrede in Duitsland, voortgekomen uit het als vernederend ervaren Verdrag van Versailles. De verwijzing van Karaganov vertelt dus wellicht meer dan Karaganov zelf zou willen. Rusland claimt de status van supermogendheid op basis van het verleden. Daarmee lijkt het buitenlandbeleid niet extern gemotiveerd, zoals het offensief realisme doet vermoeden. De interne karakteristieken van de staat verklaren wellicht een deel van het buitenlandbeleid van het Russische regime. De interne karakteristieken van een staat als motivering van het buitenlandbeleid is een belangrijk aspect van de liberale school in de internationale betrekkingen.

Een andere mogelijke oorzaak van het agressieve buitenlandbeleid van het Russische regime kan wellicht gevonden worden in de Oranjerevolutie en de protesten op het Onafhankelijkheidsplein in Oekraïne in 2005 en 2014. Net zoals Rusland, kende Oekraïne tot 2005 een zeer autoritair regime. Echter hebben zich in 2005 en 2014 hevige protesten tegen het Oekraïense regime voorgedaan, met niet alleen vele doden en gewonden tot gevolg, maar ook een democratischer regime. Oekraïne kan dan ook gekenmerkt worden als een hybride regime, wat tussen een volledige democratie en een autoritair regime in laveert (Economist Intelligence Unit, 2016). Rusland kenmerkt zich als een autoritair regime. Het communistische Sovjetregime heeft in haar bestaan vele communistische revoluties meegemaakt en zelf geïnstigeerd. In Oost-Europa 'verspreidde' deze revoluties zich. Na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie ontstond een tegengestelde beweging, waarin in versneld tempo voormalige Sovjetrepublieken

geleidelijk aan een democratisch regime kregen met een functionerende markteconomie. Ook hier is een vorm van 'verspreiding' te zien. Een oorzaak van het Russische agressieve buitenlandbeleid kan mogelijk gevonden worden in de angst van het huidige Russische regime dat een democratische revolutie in eigen land plaatsvindt. De eigen ervaringen met het 'verspreiden' van het communisme, kunnen aan de basis liggen van deze angst. Het Russische regime heeft dit eerder benoemd door te verwijzen naar een door het Westen geïnstigeerde staatsgreep in Oekraïne in 2014 (TASS, 2016). De motivatie voor het agressieve buitenlandbeleid kan dus mogelijk gevonden worden in een poging het Russische regime te beschermen, in plaats van een poging het voortbestaan van het land te beschermen. Dit kan mogelijk wijzen op een persoonlijk politiek bejag in plaats van het dienen van het nationaal belang.

Deelhypothesen H2 en H3 zijn van toepassing. Echter blijkt hypothese H1 niet van toepassing te zijn. Hiermee kan worden gesteld dat het theorie van het offensief realisme deels een verklaringsgrond biedt voor de huidige spanningen tussen de NAVO en Rusland. Echter kan het de spanningen niet volledig verklaren, omdat het offensief realisme een marginale rol toekent aan de interne karakteristieken van een staat. Ook beperkt het offensief realisme zich tot het niveau van de internationale politiek. Daarmee laat de theorie de nationale politiek en de rol van specifieke personen in de maatschappij van een land, als tweede en als derde niveau, buiten beschouwing. De liberale stroming binnen de internationale betrekkingen zou mogelijk een belangrijke aanvulling kunnen vormen om de spanningen tussen de NAVO en Rusland te verklaren, omdat hier de interne karakteristieken van een staat een belangrijkere rol innemen in het verklaren van het buitenlandbeleid.

7. Conclusie

De crash van vlucht MH17 heeft op velen een diepe indruk achtergelaten. Niet alleen is er sprake geweest van veel persoonlijk leed, ook markeerde deze gebeurtenis een dieptepunt in de betrekkingen tussen Rusland en de NAVO na de val van de Sovjet-Unie. Sommige geleerden riepen de NAVO op om een realistischer buitenland beleid te voeren, waarbij er met name geïnvesteerd zou moeten worden in de aanwezigheid van militaire machtsbronnen om Rusland af te schrikken en te kunnen dwingen koers te veranderen.

Een diepgaande beschrijving van de achtergronden van zowel de NAVO als Rusland heeft laten zien dat de spanningen tussen beide partijen niet een fenomeen zijn van de laatste vijf jaar. Reeds in 1994 protesteerde Rusland bij de NAVO over potentiële uitbreidingen. Gedurende de jaren 90 bouwde de externe druk zich op Rusland langzaam op, doordat de NAVO haar opendeurbeleid ten uitvoer bracht. Onder president Poetin wist het land economisch gezien aan kracht te winnen, waardoor het weer kon investeren in de krijgsmacht. Toen de NAVO bekendmaakte open te staan voor de Oekraïense en Georgische ambities om lid te worden van het bondgenootschap, besloot het Russische regime zijn tanden te tonen. In Georgië vond een militaire interventie plaats en Oekraïne bleef door inzet van het energie-instrument voorlopig een pro-Russische koers varen. Toen in 2013 protesten in Kiev uitbraken, leek er echter toch sprake van koerswijziging van het Oekraïense buitenlandbeleid. Janoekovitsj vluchtte naar Rusland en een prowesters regime nam de vrijgekomen plaats in, naar aanleiding van een schreeuw van de Oekraïense bevolking om meer democratie. Moskou zag het land ontsnappen aan zijn invloedssfeer, en besloot de aanwending van machtsbronnen te intensiveren. Een militaire interventie, het opstoken van onrust en het steunen van separatistische groeperingen was het gevolg. MH17 was daarbij, hoe oneerbiedig het ook moge klinken, "collateral damage".

Binnen de NAVO zorgde de ramp er echter wel voor dat men serieuzer ging nadenken over een strategie om met de Russische agressieve machtsverwervingsstrategie om te gaan. De militaire aanwezigheid werd versterkt langs de oostgrens van het verdragsgebied, en oefeningen en budgetten werden geïntensiveerd en verhoogd. Rusland moest worden afgeschrikt en daarvoor wendde de NAVO een balancerende strategie aan.

Rusland zelf heeft de NAVO nog niet openlijk geconfronteerd. Echter ziet Moskou het bondgenootschap nog steeds als de grootste dreiging voor haar voortbestaan. Het opbouwen van de militaire aanwezigheid langs de grens met het NAVO-verdragsgebied moet dan vooral ook een dreigement richting het Westen zijn. Middels provocaties zet Moskou deze dreiging kracht bij.

Er is echter geconstateerd dat Rusland economisch gezien ondermaats presteert. Door lage olie- en gasprijzen, een depreciërende Roebel en Westerse sancties zoals een afsluiting van de Westerse kapitaalmarkten is het land sinds 2014 gekrompen tot een economische grootte vergelijkbaar met Spanje. Militair gezien revancheert Rusland zich, en met een grote moderne nucleaire capaciteit maakt het aanspraak op de status van supermogendheid. Echter blijft economisch gezien het land achter. De Nederlandse Adviesraad voor Internationale Vraagstukken constateert terecht dat Rusland een 'reus op lemen voeten' is (2017: 8).

Het offensief realisme verklaart de door Rusland aangewende strategie, en de reactie van de NAVO daarop. Deelhypothese H2 stelt dat regionaal hegemonisme het buitenlandbeleid van Rusland verklaart. Daarnaast stelt deelhypothese H3 dat de NAVO een balancerende strategie voert jegens Rusland. Deze hypothesen zijn van toepassing. Echter is Rusland een land met een economische grootte vergelijkbaar met Spanje of de Benelux. Het offensief realisme kan niet verklaren waarom een land met een dergelijke economische grootte aanspraak probeert te maken op een status als supermogendheid. Dit doel is rationeel gezien onhaalbaar en de pogingen dit doel te behalen, vergroten de onhaalbaarheid van dit doel. Hypothese H1 kan daarmee als niet-toepasbaar worden beschouwd. Wat verklaart dan het Russische streven naar regionale hegemonie?

Een mogelijke verklaring kan gevonden worden in de status van supermogendheid uit de tijd van de Sovjet-Unie. Het huidige Russische regime heeft eerder te kennen gegeven dat het uiteenvallen van de Sovjet-Unie een grootse geopolitieke tragedie was. Het uiteenvallen van de Sovjet-Unie luidde een periode in van grote economische groei van voormalige Sovjetrepublieken. Echter goldt dit niet voor de grootste voormalige Sovjetrepubliek: Rusland. Gedurende het overgrote deel van de jaren 90 kromp de nieuwe Russische Federatie economisch gezien zeer sterk. Daarmee kan een vorm van 'revanchisme', zoals Duitsland heeft meegemaakt na de Eerste Wereldoorlog, een mogelijke verklaring zijn voor het Russische buitenlandbeleid. Een andere mogelijke verklaring ligt wellicht in de democratische 'revoluties' die voormalige

Sovjetrepublieken recentelijk hebben meegemaakt. Deze revoluties kunnen een gevaar vormen voor autoritaire regimes. Mogelijk probeert het Russische regime door middel van een agressief buitenlandbeleid te voorkomen dat nabije staten een democratische revolutie doormaken, uit angst dat een dergelijke revolutie over kan slaan naar Rusland zelf. Een democratische revolutie heeft hoogstwaarschijnlijk het gevolg dat het Russische regime valt, of democratische hervormingen moet doorvoeren. Daarmee heeft het huidige regime niet meer de garantie dat het aan de macht kan blijven. Een agressief buitenland beleid zoals het Russische regime voert, voorkomt niet alleen dat een democratische revolutie kan overslaan. Ook leidt het de aandacht af van de interne politieke situatie in het land. Het Argentijnse regime voerde om eenzelfde reden een oorlog met het Verenigd Koninkrijk om de Falkland Eilanden (Steketee, 2012). Beide mogelijkheden rijmen niet met de principes van het offensief realisme. Het revanchisme is een collectieve emotie, wat niet rijmt met het rationele aspect van het offensief realisme. Het inzetten van een agressief buitenlandbeleid om interne politieke problemen te voorkomen of op te lossen rijmt eveneens niet met het offensief realisme, wat stelt dat het buitenlandbeleid van een staat volledig extern gemotiveerd is.

De analyse legt daarmee een aantal zwakheden van het offensief realisme bloot. Het offensief realisme analyseert enkel het internationaal politieke niveau, en slaat het nationale politieke niveau en het persoonlijke niveau over. Mogelijk heeft president Poetin als persoon de ambitie om, zoals de oude Russische tsaren, voor zeer lange tijd aan de macht te blijven. De interne politieke situatie in Rusland zou fragiel kunnen zijn, omdat er een autoritair regime aan de macht is. Het buitenlandbeleid zou de overleving van het regime, in plaats van het land, als doel kunnen hebben. Binnen het offensief realisme bestaat geen ruimte voor een analyse op nationaal of persoonlijk niveau. Mogelijk vormen andere theoretische stromingen in de internationale betrekkingen een belangrijke aanvulling op het offensief realisme. Een onderzoek waarin een idealistische of liberale theorie wordt gebruikt om de spanningen tussen de NAVO en Rusland aan te toetsen, vormen interessante mogelijkheden voor verder onderzoek. Ook een comparatief onderzoek, waarbij de spanningen tussen de NAVO en Rusland vergeleken worden met soortgelijke casussen, kan meer inzicht genereren in een mogelijke verklaring voor agressief buitenlandbeleid. Vooralsnog is echter vast te stellen dat het offensief realisme op zichzelf niet voldoende verklaringsgrond biedt voor de spanningen tussen de NAVO en Rusland.

8. Literatuurlijst

1. AIV (2017), '*Rusland en de Nederlandse defensie-inspanningen*', 10 maart 2017, Briefadvies no. 31, Adviesraad voor Internationale Vraagstukken, <http://cms.webbeat.net/contentsuite/upload/aia/file/BRIEFADVIES%2031.pdf>, bezocht op 21 juli 2017
2. Aslund, A. (2009), '*How Ukraine Became a Market Economy and Democracy*', Peterson Institute for International Economics: Washington, DC
3. BBC (2014), '*Profile: Ukraine's President Petro Poroshenko*', 7 juni 2014, <http://www.bbc.com/news/world-europe-26822741>, bezocht op 28 juli 2017
4. Bloomberg (2017), '*Currencies*', 20 juli 2017, www.bloomberg.com/currencies, bezocht op 20 juli 2017
5. Bradley, M. (2017), '*Europe's Far-Right Enjoys Backing from Russia's Putin*', 13 februari 2017, NBC News, <http://www.nbcnews.com/news/world/europe-s-far-right-enjoys-backing-russia-s-putin-n718926>, bezocht op 21 juli 2017
6. Clingendael (2013), '*Russian Gas Imports to Europe and Security of Supply – Factsheet*', <http://www.clingendaelenergy.com/files.cfm?event=files.download&ui=9C1DEEC1-5254-00CF-FD03186604989704>, bezocht op 22 juli 2017
7. CNN (2017), '*2016 Presidential Campaign Hacking Facts*', 18 juli 2017, <http://edition.cnn.com/2016/12/26/us/2016-presidential-campaign-hacking-fast-facts/index.html>, bezocht op 21 juli 2017
8. De Standaard (2015), '*Poetin zette operatie op om Janoekovitsj te redden*', 9 maart 2015, http://www.standaard.be/cnt/dmf20150309_01569546, bezocht op 27 juli 2017
9. DIA (2017), '*Russia Military Power, Building a Military to Support Great Power Aspirations*', Defense Intelligence Agency, <https://fas.org/irp/world/russia/rmp-2017.pdf>, bezocht op 21 juli 2017
10. DoS (2017), '*Ukraine and Russia Sanctions*', U.S. Department of State, <https://www.state.gov/e/eb/tfs/spi/ukrainerussia/>, bezocht op 21 juli 2017
11. Dyomkin, D. (2011), '*Russia says Georgia war stopped NATO expansion*', Reuters, 21 november 2011, <http://in.reuters.com/article/idINIndia-60645720111121>, bezocht op 15 juli 2017

12. Dyomkin, D. (2011), *'Russia says Georgia war stopped NATO expansion'*, Reuters, 21 november 2011, <http://in.reuters.com/article/idINIndia-60645720111121>, bezocht op 2 juni 2017
13. Euractiv (2014), *'Georgian PM reassures EU, NATO of his country's orientation'*, 18 november 2014, <https://www.euractiv.com/section/europe-s-east/news/georgian-pm-reassures-eu-nato-of-his-country-s-orientation/>, bezocht op 28 juli 2017
14. Europese Commissie (2013), *'Commission Implementing Decision on the Annual Action Programme 2013 in favour of Ukraine to be financed from the general budget of the European Union'*, 20 november 2013, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/com_dec_aap_2013_ukr_en.pdf, bezocht op 20 juli 2017
15. Europese Raad (2017a), *'Timeline – EU restrictive measures in response to the crisis in Ukraine'*, 28 juni 2017, <http://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/ukraine-crisis/history-ukraine-crisis/>, bezocht op 19 juli 2017
16. Europese Raad (2017b), *'Russia: EU prolongs economic sanctions by six months'*, 28 juni 2017, <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/06/28-eu-sanctions-russia/>, bezocht op 19 juli 2017
17. Frolov, V. (2015), *'Putin Seeks Entente Cordiale With the West'*, 24 november 2015, The Moscow Times, <https://themoscowtimes.com/articles/putin-seeks-entente-cordiale-with-the-west-op-ed-50895>, bezocht op 28 juli 2017
18. Fukuyama, F. (1992), *'The End of History and the Last Man'*, Eerste druk, Simon & Schuster: Londen
19. Garamone, J. (2014), *'Russian Aircraft Flies Near U.S. Navy Ship in Black Sea'*, 14 april 2014, U.S. Department of Defense, <http://archive.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=122052>, bezocht op 21 juli 2017
20. Gidadhubli, R.G. (2004), *'Expansion of NATO, Russia's Dilemma'*, 8 mei 2004, Economic and Political Weekly, Vol. 39, Issue 19, 1885-1887

21. Goldstein, L.J. & Zhukov, Y.M. (2004), *'A Tale Of Two Fleets, A Russian Perspective on the 1973 Naval Standoff in the Mediterranean'*, Naval War College Review, Spring 2004, Vol. LVIL, No. 2
22. Gorden, M.R. (1999), *'Russia Remains Uneasy Over NATO's Expansion'*, 14 maart 1999, New York Times, <http://www.nytimes.com/1999/03/14/world/russia-remains-uneasy-over-nato-s-expansion.html>, bezocht op 13 juli 2017
23. Götz, E. (2016), *'Neorealism and Russia's Ukraine policy, 1991-present'*, Contemporary Politics, vol. 22, nr. 3, 301-323
24. Hale, T. & Stafford, P. (2016), *'Why is Russia's return to the debt market proving problematic'*, Financial Times, 25 mei 2016, <https://www.ft.com/content/39d20398-21bd-11e6-9d4d-c11776a5124d?mhq5j=e3>, bezocht op 20 juli 2017
25. Harding, L. (2016), *'The new special relationship: what does Putin want from Trump'*, 20 november 2016, The Guardian, <https://www.theguardian.com/us-news/2016/nov/20/new-special-relationship-what-does-putin-want-from-trump-kgb>, bezocht op 21 juli 2017
26. Interfax (2014), *'Crimea has right to hold referendum on self-determination – United Russia'*, 6 maart 2014, <http://www.interfax.com/newsinf.asp?id=486673>, bezocht op 20 juli 2017
27. Kenez, P. (2006), *'A History of the Soviet Union from the Beginning to the End'*, Second edition, Cambridge University Press: Cambridge
28. Korsunskaya, D. (2014), *'Putin drops South Stream gas pipeline to EU, courts Turkey'*, 1 december 2014, Reuters, <https://www.reuters.com/article/us-russia-gas-gazprom-pipeline-idUSKCN0JF30A20141201>, bezocht op 27 juli 2017
29. Kristensen, H.M. & Norris, R.S. (2017), *'Status of World Nuclear Forces'*, Federation of American Scientists, <https://fas.org/issues/nuclear-weapons/status-world-nuclear-forces/>, bezocht op 26 juli 2017
30. Maitra, S. (2014), *'Realism in Russian Foreign Policy: The Crimean Case'*, CLAWS Journal, uitgave zomer 2014, Centre for Land Warfare Studies, http://www.claws.in/images/journals_doc/267144158_SumantraMaitra.pdf, bezocht op 20 juli 2017
31. Mearsheimer, J.J. (2014a), *'The Tragedy of Great Power Politics'*, Updated Edition, W.W. Norton Company: New York

32. Mearsheimer, J.J. (2014b), *'Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault'*, Foreign Affairs, uitgave september/oktober 2015,
<https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2014-08-18/why-ukraine-crisis-west-s-fault>, bezocht op 2 juni 2017
33. Morgenthau, H.J. (1948), *'Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace'*, McGraw-Hill Companies: New York, New York
34. NAVO (1996), *'Financial and Economic Data Relating to NATO Defence'*, 17 december 1996,
http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_25050.htm?mode=pressrelease, bezocht op 21 juli 2017
35. NAVO (1997), *'Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation signed in Paris, France'*, 27 mei 1997,
http://www.nato.int/cps/cn/natohq/official_texts_25468.htm, bezocht op 24 mei 2017
36. NAVO (2014), *'Bucharest Summit Declaration, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Bucharest on 3 April 2008'*, 3 April 2008,
http://www.nato.int/cps/in/natohq/official_texts_8443.htm, bezocht op 15 juli 2017
37. NAVO (2016), *'Warsaw Summit Communiqué'*, 9 juli 2016,
http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm, bezocht op 21 juli 2017
38. NAVO (2017a), *'Founding treaty'*, 30 januari 2017,
http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_67656.htm, bezocht op 2 juli 2017
39. NAVO (2017b), *'North Atlantic Cooperation Council (NACC)*, 30 januari 2017,
http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69344.htm, bezocht op 13 juli 2017
40. NAVO (2017c), *'Relations with Russia'*, 16 juni 2017,
http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50090.htm, bezocht op 13 juli 2017
41. NAVO (2017d), *'Enlargement'*, 16 juni 2017,
http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49212.htm#, bezocht op 26 juli 2016

42. NAVO (2017e), *'Relations with Ukraine'*, 11 juli 2017, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_37750.htm#, bezocht op 27 juli 2017
43. NAVO (2017f), *'Information on Defence Expenditure'*, 30 juni 2017, http://www.nato.int/cps/on/natohq/topics_49198.htm, bezocht op 24 mei 2017
44. NOS (2014), *'298 doden bij Malaysia-crash'*, 17 juli 2014, <http://nos.nl/artikel/676034-298-doden-bij-malaysia-crash.html>, bezocht op 24 mei 2017
45. Onderzoeksraad voor Veiligheid (2015), *'MH17 Passagiersinformatie'*, 22 oktober 2015, <https://www.onderzoeksraad.nl/nl/onderzoek/2048/onderzoek-mh17-crash-17-juli-2014/>, bezocht op 24 mei 2017
46. OVSE (2008a), *'OSCE States agree up to 100 monitors to Georgia'*, 19 augustus 2008, <http://www.osce.org/pc/50000>, bezocht op 20 juli 2017
47. OVSE (2008b), *'OSCE Chairman regrets disagreement on OSCE future in Georgia'*, 22 december 2008, <http://www.osce.org/cio/50525>, bezocht op 20 juli 2017
48. OVSE (2014), *'OSCE Special Monitoring Mission Donetsk-based team of four released after 32 days'*, 27 juni 2014, <http://www.osce.org/ukraine-smm/120334>, bezocht op 20 juli 2017
49. OVSE (2014a), *'OSCE to send military and civilian personnel to Ukraine'*, 5 maart 2014, <http://www.osce.org/sg/116093>, bezocht op 20 juli 2017
50. OVSE (2016), *'Factsheet: What is the OSCE'*, 9 augustus 2016, <http://www.osce.org/whatistheosce/factsheet?download=true>, bezocht op 20 juli 2017
51. Oxford Dictionary (2017), *'Sovereign State'*, Oxford University Press: Oxford https://en.oxforddictionaries.com/definition/sovereign_state, bezocht op 28 juli 2017
52. Panel of Eminent Persons (2015), *'Back to Diplomacy, Final Report and Recommendations of the Panel of Eminent Persons on European Security as a Common Project'*, OVSE, 3 december 2015, <http://www.osce.org/networks/205846>, bezocht op 19 juli 2017
53. Ramani, S. (2017), *'Why is Putin backing North Korea? To build up Russia as a great power'*, 26 juli 2017, Washington Post,

- https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2017/07/26/why-is-putin-backing-north-korea-to-build-up-russia-as-a-great-power/?utm_term=.79c7638f6d5d, bezocht op 28 juli 2017
54. Ramdharie, S. (2017), '*Russische bommenwerpers komen tot 50 kilometer van kust VS*', 21 april 2017, Volkskrant, <https://www.volkskrant.nl/buitenland/russische-bommenwerpers-komen-tot-op-50-kilometer-van-kust-vs~a4489032/>, bezocht op 21 juli 2014
55. Reuters (2017), '*Russian government wants to extend counter sanctions on EU*', 29 juni 2017, <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-russia-eu-sanctions-idUSKBN19K19N>, bezocht op 19 juli 2017
56. RT (2016), '*Nothing to do with reality: Moscow slams Ukraine-sponsored Crimea resolution passed by UN*', 16 november 2017, <https://www.rt.com/news/367081-un-resolution-crimea-rights-reaction/>, bezocht op 20 juli 2017
57. Sanders, K. (2014), '*Did Vladimir Putin call the breakup of the USSR the greatest geopolitical tragedy of the 20th century?*', 6 maart 2014, Politifact, <http://www.politifact.com/punditfact/statements/2014/mar/06/john-bolton/did-vladimir-putin-call-breakup-ussr-greatest-geop/>, bezocht op 28 juli 2017
58. Schramade, K. (2014), '*MH17: Waarom Rutte geen militairen stuurt*', Follow The Money, 21 juli 2014, <https://www.ftm.nl/artikelen/mh17-waarom-rutte-geen-militairen-stuurt?share=1>, bezocht op 2 juni 2017
59. SHAPE (2017), '*Military Command Structure*', NAVO, http://www.shape.nato.int/military_command_structure, bezocht op 26 juli 2017
60. Shapiro, J. (2016), '*Here's the Real Oil Price Russia Needs to Break Even*', 27 december 2016, Mauldin Economics, <http://www.mauldineconomics.com/editorial/heres-the-real-oil-price-russia-needs-to-break-even>, bezocht op 21 juli 2017
61. Snyder, J. (2004), '*One World, Rival Theories*', Foreign Policy, uitgave november/december 2004, 52-62
62. Steketee, H. (2012), '*Duel over olie bij Falklands*', 6 februari 2012, NRC, <https://www.nrc.nl/nieuws/2012/02/06/duel-over-olie-bij-falklands-1068142-a784689>, bezocht op 8 augustus 2017

63. StopFake.org (2014), *'Lies: the crew of the US destroyer ship got scared by the Russian fighter aircraft'*, 16 april 2014, <http://www.stopfake.org/en/lies-the-crew-of-the-us-destroyer-ship-got-scared-by-the-russian-fighter-aircraft/>, bezocht op 21 juli 2017
64. TASS (2016), *'Moscow court recognizes 2014 events in Ukraine as state coup'*, 27 december 2016, <http://tass.com/world/922727>, bezocht op 20 juli 2017
65. The Economist (2017), *'Ukraine and Russia are both trapped by the war in Donbas'*, 27 mei 2017, <https://www.economist.com/news/europe/21722677-minsk-2-peace-agreement-sham-neither-side-can-pull-out-ukraine-and-russia-are-both>, bezocht op 28 juli 2017
66. Tomé, L.J.R.L. (2000), *'Final Report: Russia and NATO's Enlargement'*, juni 2000, NATO Research Fellowship Programme 1998-2000
67. Toshkov, D. (2016), *'Research Design In Political Science'*, First Edition, Palgrave: London
68. Trenin, D. (2016), *'The Revival of the Russian Military'*, Foreign Affairs, uitgave mei/juni 2016, 23-29
69. U.S. Department of State (2014), *'Ukraine and Russia Sanctions'*, <https://www.state.gov/e/eb/tfs/spi/ukrainerussia/index.htm>, bezocht op 19 juli 2017
70. United Nations (2017), *'Overview'*, 3 juni 2017, <http://www.un.org/en/sections/about-un/overview/index.html>, bezocht op 3 juni 2017
71. Vertegenwoordiging van de Verenigde Staten bij de OVSE (2016), *'Russia blocks expansion of Russia-Ukraine border observation'*, 4 oktober 2016, <https://osce.usmission.gov/russia-blocks-expansion-russia-ukraine-border-observation-statement-pc/>, bezocht op 20 juli 2017
72. Vertical Mag (2014), *'Russian Helicopters could feel effect of Western sanctions'*, 9 mei 2014, <https://www.verticalmag.com/news/russianhelicopterscouldfeeeffectofwesternsanctions/>, bezocht op 20 juli 2017
73. VN (2014), *'Resolution 68/262. Territorial integrity of Ukraine'*, 27 maart 2014
74. VN (2015), *'Security Council Fails to Adopt Resolution on Tribunal for Malaysia Airlines Crash in Ukraine, Amid Calls for Accountability, Justice for Victims'*, 29 juli

- 2015, <https://www.un.org/press/en/2015/sc11990.doc.htm>, bezocht op 20 juli 2017
75. VN (2016), '*Resolution 71/205. Situation of human rights in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol (Ukraine)*', 19 december 2016
76. VN Veiligheidsraad (1994), '*Memorandum of Security Assurances*', 19 december 1994, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N94/507/64/pdf/N9450764.pdf?OpenElement>, bezocht op 26 juli 2017
77. Volkskrant (2014), '*Nederlandse F16's in actie om Russische vliegtuigen*', 23 april 2014, <https://www.volkskrant.nl/binnenland/nederlandse-f-16-s-in-actie-om-russische-vliegtuigen~a3640071/>, bezocht op 21 juli 2014
78. Voorhoeve, J.J.C. (1995), '*Labiele Vrede*', Eerste druk, Uitgeverij Balans: Amsterdam
79. Walker, S. (2013), '*Vladimir Putin offers Ukraine financial incentives to stick with Russia*', 18 december 2013, The Guardian, <https://www.theguardian.com/world/2013/dec/17/ukraine-russia-leaders-talks-kremlin-loan-deal>, bezocht op 20 juli 2017
80. Wegren, S.K., & Herspring, D.R., (2009), '*After Putin's Russia, Past Imperfect, Future Uncertain*', Fourth Edition, Rowman and Littlefield Publishers, inc.: Lanham, Maryland
81. Wereldbank (2017), '*World Development Indicators*', 1 juli 2017, <http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>, bezocht op 28 juli 2017
82. Wijk, de, R. (2015), '*Power Politics, How China and Russia reshape the world*', Eerste druk, Amsterdam University Press: Amsterdam